

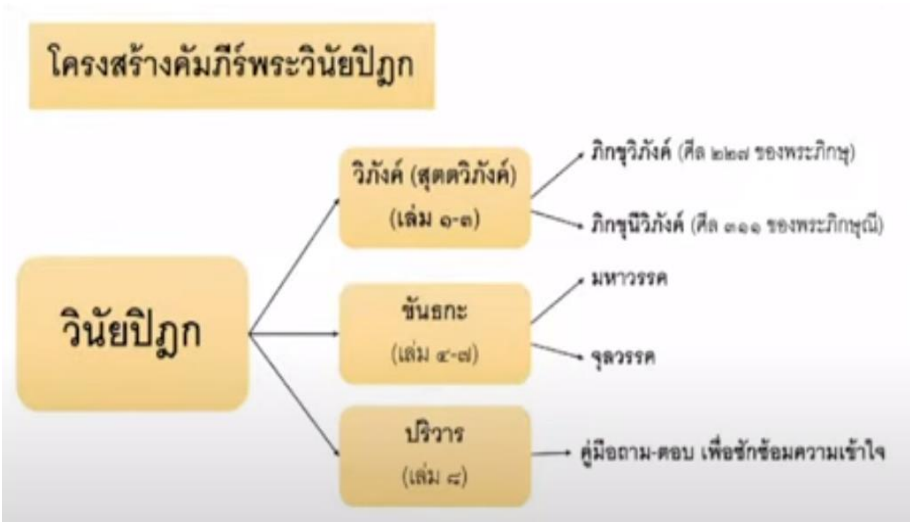

รายวิชาพระไตรปิฎก
วิเคราะห์

๒๕๖๖

โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑
โดย พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โครงสร้าง

เนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑

วิทยากรบรรยาย

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.

คณะทำงาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จัดพิมพ์เผยแพร่

โครงการเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่องที่ ๑

- ผู้เขียน : พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.
- ที่ปรึกษา : พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิเสโส ผู้อำนวยการกองวิชาการ
- บรรณาธิการ : พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.
- คณะทำงานถอดเทป : นางสาวศิริินภา กองวัสถุลณี ดร.สันทัต จันทรทาทอง
พระมหาศรายุทธ ฐิตเมโธ นายสุชญา ศิริธัญกร
- ผู้ตรวจรับรูป : คณะกรรมการดำเนินงานโครงการเพิ่มทักษะ (Upskills2)
พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และพระไตรปิฎกวิเคราะห์ รุ่นที่ ๒
- จำนวนหน้า : ๕๗ หน้า
- พิมพ์ครั้งที่ ๑ : กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗
- จำนวนพิมพ์ : ๑๐ เล่ม ฉบับสำเนาถอดเทป
- จัดรูปเล่ม : นายสุชญา ศิริธัญกร
- แบบปก : นายสุชญา ศิริธัญกร
- ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ISBN xxx-xxx-xxx-xxx-x

- จัดพิมพ์โดย : กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทร.๐๓๕ ๒๔๘ ๐๑๓ (ต่อ ๘๗๖๖)
- พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โทร.๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ ต่อ ๘๕๕๕-๘๕๕๙
โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๕๔๕

ส่วนหนึ่งของเนื้อหา

โครงการพัฒนาทักษะ(Upskills)

การสอนรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และ
พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖ ถึง ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖

ผ่านระบบออนไลน์ zoom id 9779933546

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี

สำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ

กองสื่อสารองค์กร

ส่วนงานบริหาร สำนักส่งเสริมฯ

กองกิจการวิทยาเขต

สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

วิทยาลัยพระธรรมทูต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิชา พระไตรปิฎกวิเคราะห์
“โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก”

บรรยายครั้งที่ ๓

โดย พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗ กรกฎาคม ๒๕๖๖

สำเนา

คำปรารภ

“โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑” เล่มนี้ เกิดขึ้นมาจากการโครงการเพิ่มทักษะ (Upskills2) การสอนรายวิชา พระไตรปิฎกวิเคราะห และพระพุทธานุสากับศาสตรสมัยใหม่ โดยร่วมมือกันทำงาน ๗ ส่วนงานคือ กองวิชาการ สำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ กองสื่อสารองค์กร ส่วนงานบริหาร สำนักส่งเสริมฯ กองกิจการวิทยาเขต สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา และวิทยาลัยพระธรรมทูต โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ(๑) เพื่อให้บุคลากรสายวิชาการมีความรู้และความเข้าใจ ในเนื้อหาสาระเกี่ยวกับรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะหและพระพุทธานุสากับศาสตรสมัยใหม่ เพิ่มมากขึ้น (๒) เพื่อให้บุคลากรสายวิชาการ ได้พัฒนาศักยภาพเทคนิคเกี่ยวกับพระไตรปิฎกวิเคราะหและพระพุทธานุสากับศาสตรสมัยใหม่ และเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สูงขึ้น (๓) เพื่อให้บุคลากรสายวิชาการ ที่สอนรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะหและพระพุทธานุสากับศาสตรสมัยใหม่ มีแนวทางการสอนที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และมีการพัฒนาทักษะ แก่คณาจารย์ที่เข้าอบรม จำนวน ๒๓๔ รูป/คน ผ่านระบบออนไลน์ zoom id 9779933546 และผ่านลิงก์ <https://zoom.us/j/9779933546> ระยะเวลาดำเนินงาน ๕ เดือน ทุกวันศุกร์ เดือนละ ๔ ครั้ง เริ่มตั้งแต่วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖ และสิ้นสุดโครงการอบรม วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๖๖ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอลำลูกกา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มทักษะสอนรายวิชาพระพุทธานุสากับศาสตรสมัยใหม่ แก่คณาจารย์ในคณะ วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ และหน่วยวิทยบริการ จำนวน ๒๓๔ รูป/คน และคณาจารย์ผู้เข้าอบรมในโครงการ ได้รับความรู้ ความเข้าใจ และพัฒนาทักษะ เทคนิคการสอนเกี่ยวกับพระไตรปิฎกวิเคราะหและพระพุทธานุสากับศาสตรสมัยใหม่ เพิ่มมากขึ้นสามารถนำไปปรับใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยไม่มีงบประมาณ และวิทยากรที่บรรยายก็บรรยายให้ความรู้แก่คณาจารย์ชาวอมจร โดยการให้เปล่า

เมื่อจบโครงการดังกล่าวแล้ว ประโยชน์ที่นำไปใช้ (๑) บุคลากรสายวิชาการผู้เข้าอบรมมีความรู้และความเข้าใจในกระบวนการเรียนการสอนเกี่ยวกับรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพิ่มมากขึ้น (๒) บุคลากรสายวิชาการ ผู้เข้าอบรมได้พัฒนาศักยภาพเทคนิคการสอนเกี่ยวกับพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เพิ่มมากขึ้น เพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สูงขึ้น (๓) บุคลากรสายวิชาการ ผู้เข้าอบรมที่สอนรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มีแนวทางการสอนที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

เพื่อเป็นการทบทวนความรู้ เรื่อง โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑ ที่บรรยาย โดยพระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รองศาสตราจารย์, ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๑ ครั้ง เป็นครั้งที่ ๓ เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๖ โดยมีคณะทำงาน ประกอบด้วย (๑) นางสาวศิริณากองสวัสดิกุลณี (๒) ดร.สันทัต จันทร์ทาทอง (๓) พระมหาศรายุทธ จิตเมธโช (๔) นายสุชญาศิริธัญญกร โดยมีขั้นตอนการทำงานเป็น ๓ ระยะ คือ (๑) ส่งข้อมูลเพื่อการถอดเทปเสียง เช่น วิดีโอ และพาวเวอร์พอยท์ (๒) ถอดเทปเสียงคำบรรยาย (๓) ปรับแก้ไขคำบรรยายให้ตรงคำที่บรรยาย ซึ่งการถอดเทปใช้เวลาและปรับแก้ไขประมาณเทปละ ๘-๑๒ ชั่วโมง แต่อย่างไรก็ตาม ในการทำงานครั้งนี้ เพื่อให้มีการเผยแพร่ถอดเทปสำเนา ก่อน จึงได้สร้างเป็นรูปเล่มหนังสือเผยแพร่ทางออนไลน์ไปก่อน อีกทั้งได้มีร่วมแนวทางการทำงานแบบใหม่ของมหาวิทยาลัย ทั้ง ๗ ส่วนงานมาทำงานและเดินไปด้วยกัน ซึ่งเป็นการทำงานเป็นทีม และทีมตรงนี้ คือก้าวแรกและก้าวต่อ ๆ ไป ที่จะสร้างงานสร้างผลงานวิชาการที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ในฐานะผู้ปรับแก้ไขภาษาและปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับคำบรรยายเรื่อง โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑ ในฐานะคนทำงานประโยชน์ที่ได้รับ ก็คือความสุขที่ได้รับความรู้ในขณะที่ถอดเทป และอีกประการหนึ่ง ก็คือได้สร้างผลงานวิชาการ เรื่องโครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑ ซึ่งเกิดจากผู้บริหารระดับสูง รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมา

หน้า ๙ โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑

บรรยายให้ฟัง ซึ่งเรื่องทำนองเช่นนี้ ก็เกิดขึ้นที่จัดในนามโครงการเป็นครั้งที่ ๒ และบรรยายกันนานเป็นระยะเวลา ๕ เดือน ซึ่งเกิดประโยชน์อย่างยิ่งแก่คณาจารย์และบุคคลทั่วไปที่ได้มีโอกาสได้เข้าฟังและมาเรียนรู้วิชาการทางพระพุทธศาสนา เมื่อถอดเทปคำบรรยายเรื่องโครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑ เสร็จเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่ง จึงได้ร่วมกันทำเป็นเล่มในรูปแบบหนังสือแบ่งเป็นตอน ๆ ตอนละเรื่อง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ เมื่อจัดทำเป็นรูปเล่มเสร็จแล้ว ก็ได้นำมาเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์กองวิชาการ มจร ดังที่ปรากฏ

กราบขอบพระคุณองค์วิทยากร ผู้บริหารที่ประสิทธิประสาทความรู้เรื่องโครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑ ในทางพระพุทธศาสนา อย่างหาที่สุดมิได้ และขอขอบพระคุณท่านผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุกฝ่าย ที่ช่วยสนับสนุนโครงการนี้ ด้วยดีตลอดมา จึงเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้เกิดหนังสือ “โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑” เล่มนี้ขึ้น ขออานิสงส์แห่งการจัดทำเล่มหนังสือ “โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑” ครั้งนี้ จงเป็นปัจจัยแห่งความเจริญแพร่หลายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อความเกษมศานต์แห่งมหาชนตลอดกาลยาวนานสืบไป

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำ

หนังสือ “โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑” เป็นผลงานที่บรรยายของพระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รองศาสตราจารย์ ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่คณะทำงานได้รวบรวมและเรียบเรียงขึ้นจากการบรรยายเรื่องโครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑ จากโครงการเพิ่มทักษะ (Upskills.) การสอนรายวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์และพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

เนื้อหาภายในเล่มประกอบด้วย คัมภีร์ในพระพุทธศาสนา แบ่ง ๒ กลุ่มใหญ่ อันได้แก่ คัมภีร์กลุ่มที่ ๑ คัมภีร์กลุ่มที่ ๒ และคำสอนพระพุทธศาสนาล้วนมุ่งไปเพื่อพัฒนาชีวิตของมนุษย์ พระวินัยปิฎกกับภavana ๔/ชีวิตของมนุษย์ มี ๔ มุม ๔ ด้าน พระวินัยปิฎก กับ ศิล ๔ ประเภท (จตุปารีสุทธิศีล) เจตนารมณ์ของวินัย/ศีล โครงสร้างคัมภีร์พระวินัยปิฎก ในคัมภีร์ วชิรสารัตถสังคหะ โครงสร้างคัมภีร์พระวินัยปิฎก โครงสร้างเนื้อหาคัมภีร์ “วิภังค์” โครงสร้างเนื้อหาของสิกขาบทแต่ละข้อ การจัดกลุ่ม/ประเภทของอาบัติ อาบัติเทียบกับโทษทางโลก วิธีการออกจากอาบัติ ซึ่งเนื้อหาสาระแต่ละหัวข้อ โปรดหาอ่านในเล่มนี้แล

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ “โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑” เล่มนี้ จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักการจัดระบบเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑ แก่คณาจารย์ นิสิตและประชาชนทั่วไปตลอดไป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำปรารภ	๗
คำนำ	๑๐
ความนำ	๑๓
คัมภีร์ในพระพุทธศาสนา แบ่ง ๒ กลุ่มใหญ่	๑๕
คัมภีร์กลุ่มที่ ๑	๑๕
คัมภีร์กลุ่มที่ ๒	๒๑
คำสอนพระพุทธศาสนาแล้วมุ่งไปเพื่อพัฒนาชีวิตของมนุษย์	๒๒
พระวินัยปิฎกกับภาวนา ๔/ชีวิตของมนุษย์ มี ๔ มุม ๔ ด้าน	๒๕
พระวินัยปิฎก กับ ศีล ๔ ประเภท (จตุปารีสุทธิศีล)	๒๗
เจตนารมณ์ของวินัย/ศีล	๓๔
โครงสร้างคัมภีร์พระวินัยปิฎก ในคัมภีร์ วชิรสารัตถสังคหะ	๓๗
โครงสร้างคัมภีร์พระวินัยปิฎก	๓๙
โครงสร้างเนื้อหาคัมภีร์ “วิภังค์”	๔๕
โครงสร้างเนื้อหาของสิกขาบทแต่ละข้อ	๔๗
การจัดกลุ่ม/ประเภทของอาบัติ	๕๒
อาบัติเทียบกับโทษทางโลก	๕๕
วิธีการออกจากอาบัติ	๕๖-๕๗
โปรดติดตาม ช่วงที่ ๒ (ต่อ) ในเล่มต่อไป	

โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก

โครงการเพิ่มทักษะ (Upskills)
การอบรมวิทยะไตรปิฎกครบถ้วน
พระพุทธเจ้า กับคำสอนครั้งใหม่

เริ่มบรรยายครั้งที่ ๑
วันศุกร์ที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เวลา ๑๕.๐๐ - ๑๖.๐๐ น. ธรรมะไตรปิฎกวิธาน
+ บรรยายโดย พระมหาสมบุญ ภูฑูตสิกโก, รศ.ดร.
เวลา ๑๗.๐๐ - ๑๘.๐๐ น. ธรรมเทศนาจากมหาสมณสังฆาโต
+ ๑๖๖๓๓๓

4 มิถุนายน ๒๕๖๖

ความนำ

ขอถวายความเคารพท่านผู้บริหาร คณาจารย์ และผู้เข้าร่วมรับฟังฝ่ายบรรพชิตทุกรูป ขอเจริญพร ผู้บริหาร คณาจารย์ ฝ่ายคฤหัสถ์ทุกท่าน นำโดยรองศาสตราจารย์ ดร. เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ผู้ดำเนินรายการในวันนี้ วันนี้ก็เป็นที่อีกวาระหนึ่งของการบรรยายภาคเช้าในวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ ได้ตั้งหัวข้อไว้ว่า “โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก” ซึ่งจะนำเสนอโครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎกแบบกว้าง ๆ ให้เห็นภาพรวม เหมือนดูโครงสร้างของตึก บ้าน หรืออาคาร หรือเหมือนเราดูแผนที่ประเทศเป็นต้น ยังไม่ได้ลงลึกในเนื้อหา เพื่อให้เห็นภาพกว้างก่อน มองภาพกว้างให้ออกก่อนค่อยเข้าไปดูเนื้อใน ก็จะเป็นวิธีศึกษาพระไตรปิฎกอีกแบบหนึ่ง

วิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ ชื่อของวิชาที่บ่งบอกอยู่ในตัวแล้วว่า เราไม่ต้องการที่จะศึกษาพระไตรปิฎก ทั้ง ๔๕ เล่ม ให้ครบถ้วน แต่เป็นการหยิบเอาบางประเด็นมาวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นมุมมองใหม่ ๆ หรือความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับพระไตรปิฎก ในสิ่งที่หลายคนอาจจะมองไม่เห็น หรืออาจจะเคยมองเห็นแล้วก็ได้ เหมือนการบรรยายวิชาคณิตศาสตร์ในพระไตรปิฎกในครั้งที่ผ่านมา อันนั้นก็บ่งบอกว่า เป็นการวิเคราะห์พระไตรปิฎกอีกอย่างหนึ่งก็ได้ เพราะว่าหลายคนก็ไม่เคยคิดว่าพระพุทธรูปเจ้าท่านจะมีความรู้เรื่องคณิตศาสตร์และใช้คณิตศาสตร์ในการสอนธรรมะ หรือเผยแพร่พระศาสนาได้มากถึงขนาดนี้ ก็ไม่เคยมองในมุมนี้ ไม่เคยมองในมุมที่ว่าคณิตศาสตร์เข้ามามีบทบาทและมีอิทธิพลในการจัดร้อยเรียงเนื้อหาพระไตรปิฎกอย่างไร พระอรหันต์หรือพระเถระผู้จัดหมวดหมู่พระไตรปิฎก ท่านมีความคิดอะไรอยู่ จึงทำให้โฉมหน้าของพระไตรปิฎกออกมาแบบนี้ ซึ่งเราอาจไม่เคยสนใจความคิด

เบื้องหลัง สนใจแต่ฉากหน้า เหมือนเราไปดูลิเกหรือดูการแสดงบนเวที เวลาการแสดงเริ่มขึ้นผู้ชมก็จะสนใจแต่นักแสดงที่ออกมาหน้าเวที หน้าฉาก เรียบร้อยแล้วก็สนใจตรงนั้น แต่น้อยคนนักที่จะสนใจว่าเบื้องหลังที่อยู่หลังฉากหรือหลังเวทีนั้น เขาคิดอะไรกันอยู่ เขาทำอะไรกันอยู่ น้อยคนที่จะไปสนใจตรงนั้น

เช่นเดียวกัน เวลาเราศึกษาพระไตรปิฎกเราก็มักจะสนใจหน้าฉาก หมายความว่า สนใจอ่านเนื้อหาที่ปรากฏออกมาเป็นเล่มหนังสือเรียบร้อยแล้ว สนใจเนื้อหาพระไตรปิฎกที่ถูกจัดเรียบร้อยแล้ว เล่มนี้เกี่ยวกับเรื่องนี้ เล่มนี้เกี่ยวกับเรื่องนี้ ในฐานะนักวิชาการหรือนักวิจัย เราจะไม่ค่อยมุ่งคำถามประเภทอะไร หรือ What ในภาษาอังกฤษเท่าไร เพราะคำถามประเภท What แบบนี้มันไม่ท้าทาย มันตอบง่ายเกินไป ถ้าถามว่า พระไตรปิฎกคืออะไร เด็กระดับประถมศึกษาก็น่าจะตอบได้ ถ้าอ่านหนังสือเพราะมันเป็นคำถามที่ง่ายเกินไป

นักวิจัยหรือนักวิเคราะห์หรือนักปรัชญา เขาจะไม่ค่อยถามคำถามแบบนี้ แต่เขาจะถามคำถามประเภท ทำไม หรือ Why ในภาษาอังกฤษ การถามว่า ทำไมหรือ Why นี้เป็นคำถามแบบนักวิชาการ เป็นคำถามแบบนักวิจัย คำถามแบบนี้ เราถามเพื่อต้องการเหตุผลอธิบาย การถามว่า นี่คืออะไร นี่คืออะไร มันก็ตอบได้ไม่ยาก แต่ถามคำถามว่า ทำไมต้นไม้อันนี้เป็นแบบนี้ ทำไมใบมันเป็นแบบนี้ ทำไมดอกมันเป็นแบบนี้ มันต้องหาเหตุผลที่ลึกซึ้งถึงขนาดต้องศึกษาค้นคว้าในกระบวนการของการวิจัย ถึงจะตอบได้ เพราะฉะนั้น เวลาเราศึกษามาพระไตรปิฎก ก็ศึกษาได้ทั้ง ๒ คำถาม คนทั่วไปที่ไม่ใช่นักวิชาการก็อาจจะตอบเฉพาะคำถามว่า อะไร พระพุทธเจ้าสอนอะไรบ้าง เนื้อหาพระสูตรนี้มีอะไรบ้าง เป็นประเภทคำว่า What แต่ถ้าจะให้ตี

หน้า ๑๕ โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑

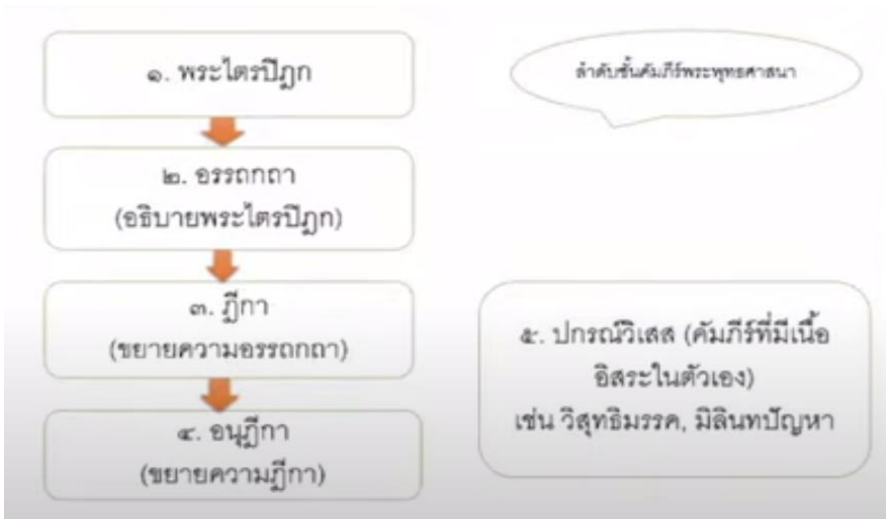
ควรจะต้องถามแบบนักวิชาการด้วย เพราะพวกเราในห้องนี้ส่วนใหญ่ก็เป็นนักวิชาการ ควรถามหาสิ่งที่มันอาจจะไม่ปรากฏในหน้ากระดาษ ในหน้าพระไตรปิฎกเลยก็ได้ เช่น ทำไมพระสูตรจึงมีเนื้อหาแบบนี้ ทำไมท่านจึงเรียบเรียงเนื้อหาของพระวินัยปิฎกแบบนี้ ท่านมีเหตุผลอะไร ถ้ามหาเหตุผลที่อยู่เบื้องหลัง คำถามแบบนี้ก็คำถามแบบเจาะลึก ตามชื่อของวิชานี้ คือถามเจาะลึกลงไปเหมือนดูละครที่อยู่หลังฉาก ที่ฝรั่งเรียกว่า behind the seen จะได้คำตอบสำหรับประเภทคำถามว่า ทำไมซึ่งวันนี้เราจะมาศึกษาโครงสร้างพระไตรปิฎกที่ไม่เพียงเน้นเฉพาะเรื่องพระวินัยปิฎกเท่านั้น แต่จะพูดเรื่องพระอภิธรรมและพระสูตรด้วยในภาพรวม

คัมภีร์ในพระพุทธศาสนา แบ่ง ๒ กลุ่มใหญ่

เวลาเราพูดถึงคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่เราสืบทอดกันตั้งแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบัน เราก็นิยมแบ่ง ลำดับชั้น ลดหลั่นจากสูงมาหาต่ำ หรือจากเก่าแก่ไปหาเก่าแก่น้อย ก็เรียกว่าลำดับชั้นของคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา จะมีคัมภีร์อยู่เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

คัมภีร์กลุ่มที่ ๑

เป็นคัมภีร์ที่ไล่เรียงลำดับกัน เรียกว่าเป็นคัมภีร์ที่ถูกสืบทอดจากสูงมาหาต่ำตามภาพที่มีลูกศรชี้ลง

คัมภีร์ลำดับที่ ๑ เรียกว่า “**พระไตรปิฎก**” เป็นคัมภีร์ประเภทอธิบายซึ่งกันและกัน หมายความว่า พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ขั้นต้นหรือขั้นเก่าแก่ที่สุด ขั้นที่ออกมาจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าโดยตรง และ/หรือ รวมไปถึงออกมาจากโอษฐ์ของพระอรหันตสาวกในยุคเดียวกับพระพุทธเจ้า ในยุคสมัยพุทธกาล เช่น พระสารีบุตร เป็นต้น นี้เรียกว่า เนื้อหาส่วนพระไตรปิฎก ในคัมภีร์ประเภทนี้เราเรียกว่า คัมภีร์ดั้งเดิม หรือฝรั่งเรียกว่า คัมภีร์ Original เก่าแก่ดั้งเดิมที่สุดในลำดับคัมภีร์ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔

คัมภีร์ลำดับที่ ๒ เรียกว่า “**อรรถกถา**” เป็นคัมภีร์อธิบายขยายความหรือจะเรียกว่าเป็นคัมภีร์ตีความก็ได้ คือเป็นคัมภีร์ที่หยิบเอาเนื้อหาบางอย่างที่อยู่ในคัมภีร์ลำดับที่ ๑ คือพระไตรปิฎก มาอธิบายขยายความให้คนรุ่นหลังได้เข้าใจ คือพระเถระผู้เป็นนักปราชญ์ในอดีตที่เราเรียกว่าพระอรรถกถาจารย์ เช่น พระพุทธโฆษาจารย์

หน้า ๑๗ โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑

เป็นต้น เป็นนักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ที่แต่งคัมภีร์อรรถกถามากที่สุดในสายเถรวาทเลยก็ว่าได้ ท่านก็หยิบเอาคำหรือข้อความในพระไตรปิฎก แต่ท่านไม่ได้หยิบมาทั้งหมด ท่านหยิบมาเท่าที่ท่านเห็นว่า ประเด็นนี้สำคัญ ประเด็นนี้คนอาจจะอ่านแล้วไม่เข้าใจ ประเด็นนี้คนรุ่นหลังอาจจะตีความผิด ๆ ถูก ๆ ได้ ท่านก็หยิบเอามาอธิบาย มาขยายความ มาตีความ อย่างนี้เป็นต้น นี้เรียกว่า หน้าที่ของคัมภีร์อรรถกถา คำว่า “อรรถ หรือ อรรถะ” แปลว่า ความหมาย (meaning) นั้นเอง ส่วน “กถา” ก็คือข้อความ หรือประเด็น หรือหัวข้อ หรือในสำนวนวัด เรียกว่า “แก้อรรถ” ดังนั้น อรรถกถาก็คือ แก้อรรถ หรือการอรรถาธิบาย

คัมภีร์ลำดับที่ ๓ เรียกว่า “ฎีกา” เป็นคัมภีร์ที่ขยายความจากลำดับ ๒ ให้ละเอียดแจ่มแจ้งลงไปอีก หมายความว่า อรรถกถาส່วนใหญ่อธิบายอะไรไว้เพียงแค่นี้ พระฎีกาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์ฎีกามองว่า ที่พระอรรถกถาจารย์อธิบายไว้แค่นี้อาจจะยัง ชัดไม่พอ ก็อธิบายเพิ่มเติมไปอีก ส่วนใหญ่ในประเด็นเดียวกันนั้นแหละให้ละเอียด ชัดเจนยิ่งขึ้น

คัมภีร์ลำดับที่ ๔ เรียกว่า “อนุฎีกา” ก็หยิบเอาประเด็นที่อยู่ในฎีกานั้นแหละ มาขยายเพิ่มเติม เรียกว่าเป็นการขยายเพิ่มเติมซึ่งกันและกันให้ละเอียดมากขึ้น

กล่าวโดยสรุปก็คือ คัมภีร์อรรถกถา อธิบายพระไตรปิฎก คัมภีร์ฎีกา อธิบายสิ่งที่อรรถกถาอธิบายเพิ่มเติม อนุฎีกา อธิบายสิ่งที่ฎีกาอธิบายเพิ่มเติมให้เพิ่มเติมขึ้นไปอีก ไล่กันเป็นทอด ๆ อย่างนี้ ยกตัวอย่าง สมมุติว่า ในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้า ตรัสถึงคำว่า “โค” คำ ๆ เดียวนี้ พระอรรถกถาก็เกรงว่าคนจะเข้าใจผิด เพราะคำว่า

โค มีหลายความหมาย อาจหมายถึง โค ที่เป็นสัตว์ประเภทหนึ่งก็ได้ หรือมีความหมายอย่างอื่นก็ได้ อรรถกถาจึงอธิบายเพิ่มเติมว่า คำว่า “โค” ในที่นี้ หมายถึง สัตว์ ๔ เท้าประเภทหนึ่ง ท่านอธิบายไว้สั้น ๆ แค่นี้

แต่ถ้าเรามองว่า การอธิบายสั้น ๆ แบบนี้อาจยังไม่ชัด เพราะสัตว์ ๔ เท้า ก็มีหลายประเภท ควายก็มี ๔ เท้าเหมือนกัน ฎีกาจึงอธิบายต่อว่า “โค” หมายถึง เป็นสัตว์ ๔ เท้า ประเภทหนึ่ง ชอบกินหญ้า ชอบอยู่ในที่แห้ง ไม่ชอบน้ำ มีลักษณะคล้าย กวาง เป็นต้น เป็นนิยามหรืออธิบายความคำว่า “โค” ให้ชัดเจนขึ้น อนุฎีกาก็บอกว่าสิ่งที่ฎีกาอธิบายนั้นก็ชัดเจน แต่มันน่าจะชัดได้กว่านี้ ท่านจึงยกมาอธิบายเพิ่มอีกว่า “โค” ได้แก่ สัตว์ ๔ เท้า โคชอบอยู่บนบก โคไม่ชอบน้ำ มีหญ้าเป็นอาหาร เป็นสัตว์ที่ชาวนานำมาใช้ไถนาหรือเทียมเกวียน เป็นต้น ก็เป็นการอธิบายนิยามคำว่า โค ดีวงแคบเข้ามาอีก มีความกระชับมากขึ้น ก็จะได้ความหมายคำว่าโคได้ ตรงประเด็นตรงความหมายนั่นเอง อันนี้สมมุติให้ฟัง นี้เรียกว่าเป็นคัมภีร์อธิบายความหมายต่อกันเป็นทอด ๆ

เพราะฉะนั้น เวลาเราอ่านพระไตรปิฎก อ่านเฉย ๆ เราก็เข้าใจได้บางส่วน แต่บางส่วนเราก็ไม่เข้าใจ ดังนั้น ใครที่พูดว่าอ่านแต่พระไตรปิฎกอย่างเดียว ก็พอแล้ว ไม่สนใจอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา มันก็ยากที่จะเข้าใจหลักคำสอนได้อย่างถ่องแท้ เพราะว่าเป็นภาษาโบราณเมื่อ ๒๕๐๐ กว่าปีที่แล้ว เราจะคุยกับคนในยุค ๒๕๐๐ ปีที่แล้วและเข้าใจทุกคำได้อย่างไร มันเป็นเรื่องยาก และคนเมื่อ ๒๕๐๐ ปีที่แล้ว พระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวก ท่านเกิดอยู่ในวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ท่านพูดภาษาอีกอย่างหนึ่ง ท่านเกิดมาในระบบการศึกษา การเมือง การปกครอง ภาษา วัฒนธรรม

หน้า ๑๙ โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑

ประเพณี และต่าง ๆ ที่แตกต่างกับเราอย่างสิ้นเชิง อินเดียนสมัยนั้น กับอินเดียนสมัยนี้ มันก็เป็นคนละเรื่องกันเลย แล้วเราก็อยู่ห่างไกลกันขนาดนั้น ไกลกันทั้งกาลเวลา ไกลกันทั้งสถานที่ ไกลกันทั้งภาษาวัฒนธรรมอะไรต่าง ๆ เราจะคุยกันเข้าใจเรื่องได้อย่างไร อันนี้เป็น gap หรือเป็นช่องว่างขนาดใหญ่

เพราะฉะนั้น มันก็มีความเสี่ยงมากกว่า ในการอ่านพระไตรปิฎกบางครั้งเราคิดว่าเราเข้าใจถูกแต่จริง ๆ แล้วเราเข้าใจผิด เพราะเราไม่ได้ซาบซึ้งในภาษาของคนโบราณได้เท่ากับคนโบราณ อย่างว่าอย่างนั้นเลย แต่ห่างจากเราก็ที่ร้อยปี เช่น ภาษาของคนสมัยกรุงสุโขทัย ภาษาของคนสมัยกรุงศรีอยุธยา เรายังอ่านไม่ค่อยรู้เรื่องทุกคำเลย นี่ขนาดห่างกันแค่ประมาณ ๓๐๐-๔๐๐ ปีเอง เรายังอ่านไม่เข้าใจทุกถ้อยคำ ต้องมีนักปราชญ์มากอยอธิบาย เขียนอธิบายขยายความให้เราจึงเข้าใจได้ นี่ขนาดคนไทยด้วยกัน เขียนภาษาไทยเหมือนกัน แต่อยู่คนละยุคสมัย เรายังอ่านไม่ค่อยเข้าใจกันเลย จะป่วยกล่าวไปเลย หรือนับประสาอะไรกับภาษาของคนอินเดีย เป็นภาษาบาลีสันสกฤต แล้วภาษานั้นเกิดขึ้นเมื่อ ๒๐๐๐ ปีที่แล้ว เราอยู่ในยุคปัจจุบันจะอ่านเข้าใจได้อย่างไร นี่เป็นปัญหา เป็นช่องว่าง

เพราะฉะนั้น วิธีหนึ่งที่จะช่วยให้เราเข้าใจได้ก็คือ ไปดูในคัมภีร์รุ่นหลังที่นักปราชญ์ท่านเขียนอธิบายไว้แล้วท่านก็ได้มีมติของคณะสงฆ์ เป็นที่ยอมรับในวงการคณะสงฆ์ คัมภีร์รุ่นหลังเรียกว่า อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เป็นคัมภีร์ช่วยในการอ่านพระไตรปิฎกให้เข้าใจ แม้แต่พระไตรปิฎกภาษาไทยที่เราแปลมา ๔๕ เล่า ถ้าใครไม่ได้อยู่ในวงการนักแปลก็จะไม่เข้าใจ

ตัวผู้บรรยายเองในฐานะที่เคยทำงานอยู่ในกองพระไตรปิฎกมาระยะหนึ่งเมื่อหลายปีก่อน ตอนนี่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้แปลคัมภีร์อิทธิธรรมปิฎก บุคคลบัญญัติเล่มที่ ๓๖ แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาอังกฤษ ตอนนี่กำลังแปลอยู่ยังไม่แล้วเสร็จ ถ้าเราเป็นนักแปลเราจะมีความรู้สึกว่า โอ้ เราต้องค้นคว้า กว่าจะได้แต่ละคำแต่ละประโยคให้ผ่านไปได้ คำหนึ่งคำบางครั้งต้องใช้เวลา ๑-๒ ชั่วโมง บางคำใช้เวลา ๑ วันก็ยังไม่ได้ ต้องค้นคว้าหาข้อมูลทั้งจากอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา จนมั่นใจแล้วก็ต้องมาวิเคราะห์มาตีความมาวินิจฉัยอีกว่า ควรจะใช้คำไหนดีในการแปล

เพราะฉะนั้น พระไตรปิฎกภาษาไทยที่ท่านทั้งหลายได้อ่านกันนี้ อย่าไปคิดว่า คนแปลอ่านพระไตรปิฎกบาลีแล้วก็แปลเลย ความจริง ก่อนจะวินิจฉัยว่า คำศัพท์หรือประโยคนั้น ๆ ควรแปลอย่างไร ผู้แปลได้มีการศึกษาค้นคว้า สืบค้นหลักฐานที่มาที่ไปอย่างรอบคอบ สืบค้นอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคัมภีร์ประกอบอีกมากมาย รวมทั้งพระไตรปิฎกฉบับต่างชาติด้วย ว่าเขาแปลกันอย่างไร นำมาประกอบการตัดสินใจและวิเคราะห์ก่อนจะแปล

เพราะฉะนั้น พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับตีพิมพ์ในบ้านเรานี้ นักแปลล้วนแล้วแต่ได้ตรวจสอบตรวจเช็คอยู่ในคัมภีร์ประกอบอื่น ๆ มากมาย ทั้งคัมภีร์ไวยากรณ์ด้วย แน่แน่นอนว่าคัมภีร์อรรถกถาต้องดูประกอบอยู่แล้ว ไม่เช่นนั้นก็จะแปลไม่ได้ ดังนั้น การอ่านพระไตรปิฎกภาษาไทยก็เหมือนประหนึ่งว่า อ่านพระไตรปิฎกฉบับที่อยู่ภายใต้ อิทธิพลของอรรถกถาอยู่ในตัวนั่นแหละ อิทธิพลของอรรถกถามีต่อผู้แปลไม่มากนักน้อย ไม่มีทางที่เราจะอ่านพระไตรปิฎกอย่างเดียวแล้วเข้าใจได้ ดังนั้น การไม่เอาอรรถกถามันก็เป็นไปไม่ได้ ถึงขนาดว่า ถ้าผู้แปลไม่ได้ดูอรรถกถาก็เป็นไปไม่ได้ที่จะสามารถแปลภาษาไทยให้พวกเราอ่านได้ อันนี้คือความสำคัญของคัมภีร์ ๔ ลำดับ

คัมภีร์กลุ่มที่ ๒

คัมภีร์อีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ปกรณ์วิเสส คำว่า “ปกรณ์” หมายถึงคัมภีร์ คำว่า “วิเสส” แปลว่า ความแตกต่าง ในภาษาไทยคำว่า วิเสส อาจจะมีหลายความหมาย แม้ในภาษาบาลีก็มีหลายความหมายเช่นกัน คัมภีร์ปกรณ์วิเสส จึงหมายความว่า เป็นคัมภีร์อิสระ ที่มีเนื้อหาครบถ้วน จบในตัว มีจุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่ออธิบายบางเรื่องบางประเด็น มีโครงสร้างเนื้อหาเป็นอิสระ ไม่ใช่คัมภีร์ที่มีเนื้อหาที่ต้องอธิบายความเป็นทอด ๆ เหมือนคัมภีร์กลุ่มที่ ๑ แต่เป็นคัมภีร์อิสระ ที่มีเนื้อหาเป็นของตัวเอง อย่างเช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค ก็เป็นคัมภีร์อิสระ แต่ว่าคัมภีร์อิสระดังกล่าวนี้ ก็มีเนื้อหาหลักฐาน มาจากพระไตรปิฎกนั้นแหละ นำมาแต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค แต่ไม่ได้มุ่งที่จะอธิบายโดยเก็บเอาคำบางคำในพระไตรปิฎกมาอธิบายไล่ตามลำดับจากพระสูตรนี้ไปหาพระสูตรนี้ ตามลำดับเนื้อหา ไม่ใช่อย่างนั้น ก็คือมีเนื้อหาว่า ต้องการอธิบายอะไร บางเรื่องก็อธิบายให้จบในเล่มเดียว วิสุทธิมรรค ต้องการอธิบายเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ให้จบภายในคัมภีร์เล่มเดียว เรียกว่า คัมภีร์ปกรณ์วิเสส คัมภีร์เหล่านี้ก็เป็นเครื่องมือในการศึกษาทำความเข้าใจพระไตรปิฎกได้เช่นเดียวกัน เช่น ถ้าเราอ่านพระไตรปิฎกไม่เข้าใจในบางคำสอนในบางแนวคิดหรือบาง concept ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านอาจจะอธิบายไว้ เราก็มาดูคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ท่านอธิบายไว้ว่าอย่างไร ก็จะทำให้เข้าใจพระไตรปิฎกได้ดียิ่งขึ้น นี้เรียกว่า คัมภีร์ปกรณ์วิเสส

สรุปแล้ว โลกแห่งคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทก็จะมีประมาณนี้ รวมแล้วก็มีหลายร้อยคัมภีร์ ส่วนมากก็แต่งขึ้นที่ศรีลังกาบ้าง แต่งขึ้นที่เมียนมา (พม่า)บ้าง ส่วนที่แต่งขึ้นในไทยก็มีไม่น้อย เช่น ในสมัยล้านนาก็มีแต่งคัมภีร์เยอะแยะ เพราะเป็นสมัยที่การศึกษาบาลีมีความเจริญก้าวหน้ามาก มีคนเก่งภาษาบาลีมาก ถึงขนาดแต่งหนังสือ

เป็นภาษาบาลีได้ ในยุครัตนโกสินทร์ ยุคแรก ๆ ก็มีนักปราชญ์มากพอสมควร อย่างเช่น สมัยรัชกาลที่ ๑ ก็เป็นนักปราชญ์สมัยอยุธยาแน่นแหวะที่ตกทอดมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น อย่างเช่น สมเด็จพระวันรัต ที่แต่งคัมภีร์สังคีตยวงค์เป็นภาษาบาลี ประวัติการสังคายนาพระไตรปิฎก ในสมัยรัชกาลที่ ๑ รวมทั้งแต่งประวัติศาสตร์ชาติไทยเป็นภาษาบาลี จุลยุทธการวงศ์ มหายุทธการวงศ์ เป็นต้น แต่งโดย สมเด็จพระวันรัตน์ อดีตอธิบดีสงฆ์ หรือเจ้าอาวาส องค์ที่ ๑ ของวัดพระเชตุพนฯ หรือวัดโพธิ์ ท่าเตียน ซึ่งเป็นพระอุปฌาย์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส

คำสอนพระพุทธศาสนาส่วนมุ่งไปเพื่อพัฒนาชีวิตของมนุษย์

คราวนี้เรารู้จักพระวินัยปิฎก ก่อนจะเข้าสู่พระวินัยปิฎกก็จะพูดถึงคำสอนทางพุทธศาสนาทั้งหมด คือพระไตรปิฎกทั้งหมดก็มีเจตนาในทิศทางเดียวกันคือมุ่งไปเพื่อพัฒนาชีวิตของมนุษย์ เจตนารมณ์มีอย่างเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก หรือพระอภิธรรมปิฎกก็ตาม ก็ต้องการจะให้เราเข้าใจชีวิตของมนุษย์ว่าชีวิตคืออะไร คือเข้าใจชั้น ๕ ของเรานี้แหละ แล้วก็บอกว่าเมื่อเข้าใจชีวิตแล้วก็บอกต่อไปว่า แล้วถ้าอยากจะทำให้ชีวิตเปลี่ยนชีวิตที่ดีงาม มีความสุขจะต้องทำอย่างไร

อันแรกต้องการเข้าใจก่อนว่า ธรรมชาติของชีวิตที่เรียกว่า Nature ของชีวิต ธรรมชาติของชีวิตมันคืออะไร มันเป็นอย่างไร ต้องเข้าใจก่อน เจตนารมณ์ของพระไตรปิฎกทั้งหมด ไม่ว่าจะแยกเป็นพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรมทั้งหมดอย่างไรก็ตาม ก็มีเจตนารมณ์เดียวกันคือ พูดเรื่องชีวิตของมนุษย์ มีเจตนารมณ์เพื่อ

พัฒนาชีวิตของมนุษย์ จากชีวิตปฤชนคนธรรมดา ผู้ยังหาด้วยกิเลส เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ให้เป็นคนที่ประเสริฐเรียกว่าเป็นอริยะ ก็มีเจตนาเช่นนั้น เพราะฉะนั้น เนื้อหาพุทธธรรมทั้งหมด จึงตั้งคำถามเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์กล่าวคือ

คำถามที่ ๑ ชีวิตนี้คืออะไร ก็ตอบว่า ชีวิตนี้ก็คือชั้น ๕ นี้แหละ หรือนามรูป ไม่มีอะไรนอกจากนามรูป ไม่มีอะไรมากเกินไปกว่านี้ ชั้น ๕ หรือนามรูป แล้วเมื่อมันเป็นชั้น ๕ หรือนามรูปนั่นเองก็โยงไปสู่คำถามต่อไปว่า ชีวิตนั้นเป็นอย่างไร

คำถามที่ ๒ ชีวิตนั้นเป็นอย่างไร ก็บอกว่า เมื่อมันเป็นชั้น ๕ และนามรูป มันก็มีเหตุปัจจัยหลายอย่างมาประกอบกันเข้า เหมือนนาฬิกาไขลานมาประกอบกันเข้า มันจึงมีลักษณะที่เป็นสามัญหรือลักษณะร่วมกันของชีวิตทั้งหลายในโลกในจักรวาล คือมันเป็นของไม่เที่ยง เป็นอนิจจัง มันเป็นทุกข์ มันมีความกดดันมีความขัดแย้งอยู่ในตัวของมันเอง เรียกว่าทุกข์ และมันไม่มีตัวไม่มีตน ไม่มีสิ่งใดเที่ยงแท้ถาวร ที่ไม่เปลี่ยนแปลง ภายในนามรูปหรือชั้น ๕ นี้ ที่เรียกว่า อนัตตา นี้ก็เป็นการตอบคำถามว่า **ชีวิตนั้นเป็นอย่างไร**

คำถามที่ ๓ ชีวิตเป็นไปอย่างไร ตามหนังสือพุทธธรรมของท่านเจ้าคุณฯ ป.อ.ปยุตโต ท่านทั้งหลายสามารถไปอ่านศึกษาได้ จากคำถามนี้ก็ตอบว่า ชีวิตเป็นไปตามกฎแห่งกรรม เป็นไปตามหลักอิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาทนี้แหละ ชีวิตมันจะเป็นอย่างไร มันก็ขึ้นอยู่กับการกระทำของเรา เราทำดีก็ได้ดี ทำชั่วก็ได้ชั่ว ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ได้เกิดมาเพราะความบังเอิญ ไม่มีใครเสกสรรปั้นแต่ง ไม่มีเทพเจ้าองค์ใดมาลิขิต มาเขียนให้ชีวิตของเราเดินมาต้องเป็นแบบนี้แบบนั้น ชีวิตอยู่ในกำมือของเรา นี้แหละเป็นคนขีดเป็นคนเขียน เป็นเทพเจ้าผู้บันดาลชีวิตของเราเอง ก็คือตัวเราเอง นี้

คือ *ชีวิตเป็นไปอย่างไร* ซึ่งเป็นการสอนเรื่องกฎแห่งกรรม กฎแห่งกรรมคือกฎแห่งการกระทำของมนุษย์ว่า มนุษย์ทำอย่างไรก็ได้เช่นนั้น กฎแห่งกรรมนี้เรียกอย่างหนึ่งว่า กฎแห่งเหตุปัจจัย สร้างเหตุปัจจัยอย่างไรไว้ มันก็จะนำไปสู่ผลแบบนั้น นี่ก็คือคำตอบสำหรับคำถามว่า *ชีวิตเป็นไปอย่างไร*

คำถามที่ ๔ ชีวิตควรให้เป็นไปอย่างไร มีคำว่า ควร (should) ชีวิตควรให้เป็นไปอย่างไร พุทธธรรมก็ตอบว่า ก็ควรจะให้เป็นไปเพื่อความหลุดพ้นเป็นพระอรหันต์ บรรลุนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดเป็นพระอริยบุคคล สิ่งที่ควรจะเป็นหรือชีวิตในอุดมคติ

คำถามสุดท้าย *คำถามที่ ๕ ชีวิตควรเป็นอยู่อย่างไร* หมายความว่า ควรจะดำเนินชีวิตอย่างไร ในชีวิตประจำวัน ควรจะดำเนินชีวิตอย่างไร คำตอบก็คือ ควรจะดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือศีล สมาธิ ปัญญา เพราะฉะนั้น สุดท้ายก็จะมาอยู่ที่เรื่องภavanaหรือการพัฒนาชีวิต

เพราะฉะนั้น พระวินัยปิฎก จึงมีความเกี่ยวข้องกับหลักการพัฒนาชีวิตในองค์รวมที่ยังไม่ได้เข้าสู่เนื้อหาที่ละเอียด ที่ละเอียด

พระวินัยปิฎกกับภาวนา ๔/ชีวิตของมนุษย์ มี ๔ มุม ๔ ด้าน

เพราะฉะนั้น พระวินัยปิฎกจึงเป็นส่วนหนึ่งของการตอบคำถามเรื่องการพัฒนาชีวิต เป็นส่วนหนึ่งของภาวนา ๔ อันเป็นมิติของชีวิต ที่ควรได้รับการพัฒนาที่เราเรียกว่า การพัฒนาแบบองค์รวม หมายความว่า ชีวิตของคน ๆ หนึ่ง มันมีหลายมิติ เหมือนดึกที่มีหลายแง่มุม ดึกมี ๔ มุม ๔ ด้าน ชีวิตของมนุษย์มันก็มี ๔ มุม ๔ ด้านที่ควรจะต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นองค์รวม หรือพัฒนาให้เป็นคนที่เต็มคน เป็นคนที่สมบูรณ์แบบ ไม่ใช่พัฒนาแบบบางเสี้ยวบางส่วน

เพราะฉะนั้น พระวินัยปิฎก หรือศีล ก็จะเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในองค์ของพัฒนาทั้ง ๔ ด้านนี้ โดยเน้นไปที่การพัฒนาชีวิตทั้ง ๒ ด้าน คือ ด้านกายภาวนา และด้านศีลภาวนา พูดย่าง ๆ ก็คือพัฒนาในด้านกายภาพ (physical) ที่ครอบคลุมการพัฒนาพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา แล้วก็ครอบคลุมไปถึง ศีลภาวนา ก็คือพัฒนา

เชิงสังคม พัฒนาทางสังคม หมายความว่า ศิลหรือวินัยนี้ต้องการพัฒนามนุษย์ในฐานะเป็นสมาชิกหนึ่งของสังคมที่ดำเนินชีวิตเกี่ยวข้องกับสังคม เป็นสิ่งแวดล้อมให้คนอื่นทางสังคม มีพฤติกรรมทางสังคมที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยหรือเกื้อกูลต่อสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคม เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี อย่างนี้เป็นต้น รวมทั้งพัฒนาทักษะของการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ เรียกว่าศีลภาวนา เพราะฉะนั้น ในส่วนของพระวินัยปิฎก ก็จะเกี่ยวข้องกับภาวนา ๒ ด้านนี้เป็นหลัก แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่เกี่ยวข้องกับด้านอื่นก็เกี่ยวข้องกันทั้งหมดนั่นแหละ แต่เน้นหนักมาที่ ๒ ด้านนี้ เป็นการมองพระวินัยปิฎกผ่านมุมมองของภาวนาทั้ง ๔

จึงเห็นได้ว่า ถ้าพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ทั้งพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก มารวมกันก็จะสอดคล้องและครอบคลุมถึงกันและเป็นไปเพื่อจุดมุ่งหมายคือ ภาวนาทั้ง ๔ ครบถ้วนสมบูรณ์ เพียงแต่พระสูตรจะเน้นหนักไปที่จิตตภาวนาเป็นหลัก ในขณะที่พระอภิธรรมจะเน้นหนักไปที่ปัญญาภาวนาเป็นหลัก คำว่า เป็นหลัก ในที่นี้ หมายความว่า หนักไปทางนี้ แต่จริง ๆ เกี่ยวข้องกันทั้งหมดนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ถ้าเราเรียนพระไตรปิฎกทั้งหมด ทั้งส่วนพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก ก็จะได้ภาพใหญ่ภาพรวมที่มุ่งไปสู่เป้าหมายปลายทางสุดท้ายอันเดียวกันก็คือ การพัฒนาชีวิตของมนุษย์ให้ครอบคลุมมิติทั้ง ๔ ด้านนี้ คือ (๑) กายภาวนา (๒) ศีลภาวนา (๓) จิตตภาวนา และ (๔) ปัญญาภาวนา พัฒนาทางด้านกาย (physical Development) พัฒนาทางด้านศีล (social Development) พัฒนาทางด้านอารมณ์หรือจิตใจ (emotional / mental Development) แล้วก็พัฒนาทางด้านปัญญาหรือความฉลาด (wisdom /

หน้า ๒๗ โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑

intellectual Development) ถ้ามนุษย์พัฒนาทั้ง ๔ ด้าน เขาเรียกว่า เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นการพัฒนาคนที่เต็มคน อันนี้มองในภาพรวม

พระวินัยปิฎก กับ ศิล ๔ ประเภท (จตุปารีสุทธิศีล)

คราวนี้ก่อนจะเข้าสู่พระวินัยปิฎก เราควรต้องรู้เรื่อง “ศีล” ที่เรามักจะเข้าใจศีลในบางแง่บางมุมเวลาเราพูดถึงศีลในสังคมไทย เรามักจะนึกถึงศีลเป็นข้อ ๆ ที่จะต้องไปสมาทานจากพระสงฆ์ที่วัด เช่น ศีล ๕ เราก็จะนึกถึงศีลที่เป็นสิกขาบทแต่ละข้อ ๆ เช่น ห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามลักทรัพย์ ห้ามประพฤตินิโคตติในกาม ห้ามพูดเท็จ ห้ามดื่มสุราเมรัย เป็นต้น ซึ่งเป็นการเข้าใจเรื่องศีลเพียงแง่มุมเดียว แต่คนไทยส่วนใหญ่ก็เข้าใจเรื่องศีลเพียงแง่มุมนี้แง่มุมเดียวเท่านั้น คือเข้าใจเรื่องศีลว่าเป็นเรื่องปัจเจกบุคคล ใครอยากได้บุญก็ไปรักษาศีล ใครอยากขึ้นสวรรค์ก็ไปรักษาศีล เข้าใจว่าศีลเป็นเรื่องของใครของมัน ใครทำใครได้ เป็นความเข้าใจที่ไม่ผิดก็จริง แต่มันไม่ครบถ้วน มันไม่ครอบคลุมความหมายทั้งหมด

วินัยปิฎก กับ ศิล ๔ ประเภท (จตุปารีสุทธิศีล)

1. ปาฏิโมกขสังวรศีล ศีล คือ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ (ศีล 227)
2. อินทริยสังวรศีล ศีลคือความสำรวมอินทริย์ (sense-control)
3. อาชีวะปารีสุทธิศีล ศีล คือ ความบริสุทธิ์แห่งการเลี้ยงชีพ
4. ปัจฉัยสันนิสิตศีล ศีล คือ การพิจารณาให้สอยปัจจัยสี่

ศีล ในความหมายที่เป็นสิกขาบท เป็นข้อ ๆ เหมือนมาตราของกฎหมาย เป็นศีลเพียงแ่งมเดียวของศีลที่สอนในพระพุทธศาสนา ดังนั้น เวลาที่เราพูดถึงการรักษาศีล มันก็ไม่จำเป็นต้องรักษาศีลแบบแบบนั้นแบบเดียว ศีลที่ว่าจะต้องไปสมทานกับพระสงฆ์แล้วมานั่ง check list ตัวเองว่า ตัวเองทำผิดศีลข้อใดข้อหนึ่ง แล้วไปแล้วหรือยัง อันนั้นก็เป็นศีลส่วนหนึ่ง ศีลตรงนี้ เรียกว่า ปาฏิโมกข์ศีล มี ๔ อย่าง คือ

๑) ปาฏิโมกข์สังวรศีล

ศีลประเภทที่เป็นข้อ ๆ เป็นสิกขาบทนั้น เรียกว่า ปาฏิโมกข์สังวรศีล ศีลคือการสำรวมระวังในข้อที่บัญญัติออกมาเป็นข้อ ๆ เป็นสิกขาบท ๆ เช่น ศีล ๒๒๗ ข้อ ของภิกษุ ศีล ๓๑๑ ข้อ ของภิกษุณี ขรราวาสทั่วไปก็อนุโลมอยู่ในกลุ่มนี้แหละ คือ ศีล ๕ ของขรราวาสทั่วไป ศีล ๑๐ ของสามเณร ศีล ๘ ของอุบาสกอุบาสิกา เป็นต้น ก็จัดอยู่ในกลุ่มศีลประเภทหนึ่ง ที่แสดงว่า เรามองเรื่องศีลในแค่แ่งมนี้แ่งมเดียว เช่น เวลาเราถามว่า พระสงฆ์รักษาศีลกี่ข้อ เราก็ตอบว่า ๒๒๗ ข้อ ส่วนมากเราก็มุ่งถึงแค่ศีลประเภทที่หนึ่งที่เป็นข้อ ๆ แต่หาไม่รู้ว่ามี นอกจากศีลเป็นข้อ ๆ แล้ว ยังมีศีล ที่เราจะต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เป็นศีลที่ไม่ต้องคำนึงถึงเป็นข้อ ๆ เลยก็ได้ การรักษาศีลโดยไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องข้อ แต่คำนึงถึงวิถีหรือการดำเนินชีวิตของตัวเอง

อุปมาเหมือนเวลาเรานึกถึงกฎหมาย กฎหมายมีหลายประเภท เช่นกฎหมายที่เป็นมาตรา เป็นข้อ ๆ เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายอาญา ก็จะเป็นข้อ ๆ ถ้าบอกว่า เรายึดกฎหมายก็คือเราปฏิบัติตามข้อของกฎหมายถ้ามันมี ๑๐๐ ข้อ เราก็ปฏิบัติตามทุกข้อ ซึ่งก็คล้ายกับปาฏิโมกข์สังวรศีล คือเอากฎหมายแต่ละข้อมานั่ง check list ว่า ข้อนี้เราละเมิดกฎหมายข้อใด

หรือไม่ เช่น เวลาขับรถไปนอกบ้านก็เชื่อว่าเราขับรถผิดกฎหมายจราจรข้อใดหรือไม่ คือเป็นการคำนึงถึงกฎหมายเป็นข้อ ๆ ไป แต่คนส่วนใหญ่ไม่ได้นึกถึงกฎหมายในแง่มนั ยกเว้นนักกฎหมายที่เป็นทนายหรือผู้พิพากษาที่จะต้องนึกถึงกฎหมายเป็นข้อ ๆ แต่คนส่วนใหญ่ก็นึกแค่ว่า กฎหมายมันจะมีผลอะไรก็ช่างเถอะ เราดำเนินชีวิตให้ดี ๆ ไม่ทำความผิดให้ถูกตำรวจจับก็พอแล้ว ส่วนกฎหมายจะมีก็ข้ออะไรบ้าง ก็ไม่ได้สนใจจดจำทุกข้อเพียงแต่ระวังตัวเราเองไม่ไปทำผิดกฎหมายก็พอแล้ว การเคารพกฎหมายลักษณะนี้ ก็คล้าย ๆ กับการรักษาปาติโมกขสังวรศีล อันนี้ก็เป็นแง่มนหนึ่งเรื่องศีล

๒) อินทริยสังวรศีล

แต่มีศีลอีกประเภทหนึ่งที่เป็นเรื่องของการใช้ชีวิต เป็นเรื่องที่ติดตัวเรา มันไม่ได้บัญญัติลงในกระดาษ ศีลแบบนี้ไม่ได้บัญญัติเป็นข้อ ๆ ไม่ได้เขียนลงในแผ่นกระดาษ เหมือนกฎหมายที่เป็นมาตรา แต่เป็นเรื่องของการใช้ชีวิตจริง ๆ เรียกว่า อินทริยสังวรศีล แปลว่า ศีลคือการสำรวมอินทริย ฝรั่งเรียกว่า Sense-control คือการระวังใช้สติดำเนินชีวิตด้วยการมีสติสัมปชัญญะในการใช้ตา ดู ฟัง จมูกดมกลิ่น ลิ้น ลิ้มรส กายสัมผัส ใจนึกคิด ชีวิตของมนุษย์ในการดำเนินชีวิตมันก็มีแค่นี้ ตั้งแต่เกิดมา ตั้งแต่ตื่นนอนจนถึงเข้านอนก็ใช้ชีวิตที่วนเวียนวงเวียนซ้ำซากอยู่กับเรื่องของอินทริยนี้แหละ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ชีวิตของเราก็มีแค่นี้ ถ้าเราควบคุม อินทริยสังวร ที่เรียกว่า โลกแห่งประสบการณ์ของมนุษย์ ศีลคือโลกแห่งประสบการณ์ชีวิตจริง ๆ ของมนุษย์ ถ้าเรควบคุมมันได้แล้วก็คือคุมโลกทั้งใบได้ โลกทั้งใบ ในที่นี้หมายถึง ชีวิตของเรา

เพราะฉะนั้น ศิลอีกแบบหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนก็คือศิลปะที่ไม่ต้องไปคำนึงว่ามันมีกี่ข้อ ก็คือสำรวมระวังและใช้ชีวิตประจำวันอย่างมีสติ เช่น เวลาเราดูทีวี ดูอินเทอร์เน็ต ดูโซเชียล ก็ต้องมีสติในการรับรู้เรื่องราวข่าวสารอย่างมีสติ ก็เรียกว่าเราเป็นคนมีศิลปะ สำรวมในที่นี้ ก็หมายความว่าไม่ให้ข้อมูลที่มีนัยโหดเข้ามาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เข้าไปสร้างเงื่อนไขให้เกิดปัญหา เช่น กระตุ้นความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือกระตุ้นกิเลสภายใน โหดไปในจิต หรือไปปลุกกระตุ้นปลุกเร้าให้มันเกิดกิเลส เพราะฉะนั้น รับรู้อย่างมีปัญหา รู้เท่าทัน อย่างเช่น เวลาขับรถไปนอกบ้าน ไปเจอการจราจรติดขัด หรือมีคนขับรถปาดหน้า ถ้าเราสำรวมอินทรีย์ ก็จะมองด้วยความเข้าใจด้วยสติและปัญญา จะไม่โกรธ จะไม่สบลคำหยาบออกมา จะไม่ด่าใคร จะมองด้วยความเข้าใจ สงสารและแผ่เมตตา ถ้าเราทำได้แบบนี้ ก็เรียกว่าเป็นการรักษาศิลปะในการใช้ชีวิตจริง ๆ ศิลในแง่นี้เป็นศิลปะที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำสำหรับพุทธบริษัททุกคน ไม่ว่าจะเป็พระสงฆ์หรืออุบาสกอุบาสิกาก็ตาม มันเป็นเรื่องของการปฏิบัติกรรมฐานไปในตัวด้วย อินทรีย์สังวรหรือการสำรวมอินทรีย์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการเจริญกรรมฐาน

๓) อาชีวนปารีสุทธิศิลป์

ศิลปะประเภทที่ ๓ เรียกว่า *อาชีวนปารีสุทธิศิลป์* ศิลที่เป็นเรื่องของการเลี้ยงปากเลี้ยงท้องประกอบอาชีพการงาน ถ้าเป็นพระสงฆ์ก็หมายถึงอาหารหรือปัจจัย ๔ ที่ได้มาจะต้องแสวงหามาด้วยความบริสุทธิ์ถูกต้องตามพระวินัย เช่น ได้บาตร ได้จีวร ได้อาหาร ได้จีวรมา ถูกต้องตามพระวินัย ไม่ไปลักขโมยมา ไม่ได้ขออนุญาตโยมที่ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่ปวารณา ถูกต้องตามพระวินัยบัญญัติ ก็เรียกว่า มีอาชีวนปารีสุทธิศิลป์ แต่หากพระสงฆ์ใช้เล่ห์เพทุบายให้ญาติโยมเขานำลาภสักการะมาถวายตน ก็เป็นการ

เลี้ยงชีพของพระสงฆ์ที่ไม่บริสุทธฺิ์ ก็ไม่เรียกว่ามีอาชีวิปาริสุทธิศีล นี่ก็คือตัวอย่าง อาชีวิปาริสุทธิศีลที่เกี่ยวกับการทำมาหาเลี้ยงชีพของพระสงฆ์ สรุปว่า *อาชีวิปาริสุทธิศีล* ถ้าเป็นญาติโยมก็หมายถึงการทำธุรกิจประกอบอาชีพที่บริสุทธฺิ์ ถ้าเป็นพระสงฆ์ก็เกี่ยวข้องกับปัจจัย ๔ ที่ต้องได้มาถูกต้องตามพระวินัยบัญญัตินั่นเอง

๔) ปัจจัยสันนิสิตศีล

นอกจากนี้ ยังมีศีลอีกแบบหนึ่ง เป็นศีลที่จะต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เรียกว่า *ปัจจัยสันนิสิตศีล* คือการพิจารณาปัจจัย ๔ ก่อนที่จะใช้สอย ใช้อย่างไรคุณค่าแท้คุณค่าเทียม ไม่ใช่เพื่อบำรุงบำเรอ ประนเปรอให้เกิดการครอบงำของกิเลส อย่างเช่น เวลาพระสงฆ์จะฉันอาหารบิณฑบาต ทุกวันจะต้องพิจารณาหรือท่อง *ปฏิสังขชา โยนิโธ ปิณฑปาตํ ปฏิเสวามิ...* แปลว่า เราขอมพิจารณาโดยแยบคายแล้วฉันอาหารบิณฑบาต ไม่ใช่เป็นไปเพื่อความเมาเมัน เกิดกำลังพลังทางกาย แต่เป็นไปเพื่อความตั้งอยู่ได้แห่งกายนี้ หมายความว่า กินเพื่ออยู่ ไม่ได้อยู่เพื่อกิน เสพปัจจัย ๔ หรืออาศัยปัจจัย ๔ เพื่อให้เกื้อกูลต่อการพัฒนาชีวิต ไม่ใช่เสพปัจจัย ๔ เพื่อเป็นตัวกระตุ้นกิเลสตัณหา เพื่อความเท่ เพื่อความโก้ เพื่อการอวดร่ำอวดรวย เหมือนปัจจุบันที่คนชอบอวดชอบโชว์ แสดงทิวภูมิ แสดงมานะ แสดงความโอ้อวด ผ่านโลกโซเชียล สื่อโซเชียลทุกวันนี้ ก็เลยเป็นช่องทางแสดงกิเลสของคนได้มากขึ้น

ศีลประเภทที่ ๔ นี้ ส่วนมากพระพุทธเจ้าก็จะเน้นไปที่พระสงฆ์ แต่คฤหัสถ์ ก็ควรจะต้องปฏิบัติด้วย สำหรับพระสงฆ์ ขณะใช้สอยปัจจัย ๔ ก็ต้องพิจารณาทั้ง ๓ ขณะ เช่น อาหารบิณฑบาต (๑) ก่อนลงมือฉันก็ต้องพิจารณา (๒) ขณะฉันก็ต้องพิจารณา คือฉันอย่างมีสติ (๓) หลังจากฉันแล้ว ก็ต้องพิจารณาอีกรอบ คือบทสวดว่า *อหุช มยา อปจจเวกขิตวา โย ปิณฑปาโต ปริกฺขโต...* ครั่งว่า อัดเข้าอย่างตอนทำวัตร

เย็นพิจารณาอีกรอบหนึ่งคือพิจารณาทั้งก่อนและหลังฉัน เพื่ออะไร เพื่อเป็นการเตือนสติ ปัจจัย ๔ ที่เราอาศัยนี้มันเป็นแค่สิ่งอำนวยความสะดวกให้ชีวิต มันอยู่ได้อย่างพอที่จะดำเนินชีวิตให้ไปได้ หมายความว่า ไม่ติดขัดมากนัก จะได้ทำหน้าที่ของตนเช่นจะได้ศึกษาและปฏิบัติธรรม ไม่ได้กินเพื่อตอบสนองกิเลสตัณหา แบบนักบริโภคนิยมหรือกามสุขัลลิกานุโยค คำว่า “ปัจจัย” มันก็บอกอยู่แล้วว่า ปัจจัย แปลว่า สิ่งที่จะช่วยให้มันเป็นไปได้ มาจากคำว่า ปฏิ + อิ ธาตุ (ในความไป) เอา อิ เป็นย ก็แสดงว่า ปัจจัย ๔ ก็คือสิ่งของ ๔ อย่างที่มันช่วยให้ชีวิตมันดำเนินไปได้ ถ้าไม่มีมันชีวิตก็อาจจะไปไม่ได้ ถึงไปได้ก็อาจจะยาก เช่น ถ้าไม่มีอาหาร ชีวิตเราก็ไม่อาจเป็นไปได้ การอาศัยปัจจัย ๔ ก็เพื่อการปฏิบัติธรรมพัฒนาชีวิตของตนเอง พระสงฆ์จะต้องพิจารณาเป็นปัจเจกขณะ ปัจเจกขณะ แปลว่า พิจารณาอยู่เนื่อง ๆ ไปเรื่อย ๆ การพิจารณาอาหารหรือปัจจัย ๔ ก่อนบริโภคก่อนใช้สอย จึงเป็นการรักษาศีลชนิดหนึ่ง ถ้าใครไม่ทำก็ถือว่าไม่ได้รักษาศีล นี่ก็เป็นประเภทของศีล

เพราะฉะนั้น เราจะเห็นว่า คำว่า ศีล นี้ เป็นคำที่มีความหมายกว้าง ครอบคลุมกิจวัตรประจำวันในชีวิตของมนุษย์ทุกด้านเลยก็ว่าได้ ปัจจัยสันนิสิตศีล จึงเรียกว่าเป็นกายภาวนา การพัฒนากายภาพ ครอบคลุมทั้งเรื่องการใช้ชีวิต การอาศัยปัจจัย ๔ การบริโภค ชีวิตด้านเศรษฐกิจ ก็เกี่ยวข้องับเรื่องศีลเกี่ยวข้องับชีวิตทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ทางด้านปากท้อง เกี่ยวข้องทั้งชีวิตทางสังคม ในการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์ หรืออยู่ในชุมชนเดียวกัน ปาฏิโมกขสังวรศีล ถือว่าเป็นมิตติของศีลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชน อย่างเช่น ชุมชนสังฆะของพระสงฆ์ ถ้าเรามีปาฏิโมกขสังวรศีล มันก็จะทำให้สังฆะสงบเรียบร้อย เป็นระเบียบ เกื้อกูลต่อการเจริญศีล สมาธิ ปัญญา พัฒนาดตนเอง อินทรีย์สังวร ก็เป็นเรื่องของการใช้ชีวิต ในการ

มีปฏิสัมพันธ์กับโลก สิ่งแวดล้อมภายนอกตัวเรา ระหว่างตัวเรากับโลกภายนอกตัวเรา การปฏิสัมพันธ์ที่ประกอบด้วยสติและปัญญา มันก็เป็นเรื่องของการศึกษาศีลอย่างหนึ่ง เรื่องการทำมาหาเลี้ยงชีพ เรื่องการบริโภคล้วนแต่เป็นศีล

เพราะฉะนั้น คำว่า “ศีล” จึงเป็นมิติที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ชีวิตภายนอก ชีวิตภายนอก ในที่นี้ หมายถึง ชีวิตภายนอกที่ไปเกี่ยวข้องกับเรื่องการบริโภค ปัจจัย ๔ ชีวิตภายนอกที่ไปเกี่ยวข้องกับสังคมกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ชีวิตภายนอกที่ไปเกี่ยวข้องกับการติดต่อปฏิสัมพันธ์กับการรับรู้โลกแห่งประสบการณ์จากโลกภายนอก เข้ามาสู่ภายในคือ รับอารมณ์ ภาษาศมัยใหม่เขาเรียกว่า โลกแห่งการมีประสบการณ์ ผ่านช่องทางรับรู้คืออายตนะทั้ง ๖ การติดต่อกับโลกพวกนี้ ถ้าติดต่อด้วยสติและสัมปชัญญะแล้ว ก็ถือว่าเป็นคนรักษาศีล รวมทั้งชีวิตด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ อาชีวะ ก็เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับศีล

เพราะฉะนั้น ศีลจึงเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับชีวิตทางสังคม ชีวิตแห่งการรับรู้โลก ชีวิตแห่งการประกอบอาชีพทำมาหาเลี้ยงชีพ ชีวิตแห่งการบริโภคปัจจัย ๔ ล้วนเป็นเรื่องของศีลทั้งนั้น ฉะนั้น ศีลจึงมีมิติกว้าง มันไม่ใช่เฉพาะศีลที่เป็นข้อ ๆ ในความหมายที่พวกเราเข้าใจว่าต้องไปสมาทานกับพระสงฆ์ อันนั้นก็เป็นส่วนหนึ่งที่ต้องไปสมาทานกับพระที่วัดแล้วนำมารักษา มาเช็กลิสต์ตัวเองว่าตัวเองผิดหรือถูกอย่างไร เพื่อจะให้ได้บุญ เป็นกุศลในชีวิตในทั้งชาตินี้และชาติหน้า ตายไปแล้วจะได้ไปเกิดในสวรรค์เป็นต้น

เจตนารมณ์ของวินัย/ศีล

นี่คือศีลอีกมิติหนึ่งในความเข้าใจของปัจเจกบุคคล เป็นส่วนหนึ่งของศีลแต่ไม่ใช่เจตนารมณ์ที่ครอบคลุมความหมายทุกมิติของศีลในพระพุทธศาสนา

เจตนารมณ์ของวินัย/ศีล

เจตนารมณ์ของวินัย/ศีล

- เพื่อพัฒนาปัจเจกบุคคลแต่ละคน (individual) และ

- เพื่อออกแบบหรือจัดวางระบบสังคม (social system) ให้เป็นสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาสมาชิกของสังคม

เพราะฉะนั้น ถ้าเรามองที่เจตนารมณ์ของศีลหรือวินัย วินัยก็สามารถสรุปได้เป็น ๒ แง่มุม ๒ ด้าน หรือ ๒ ประเภทด้วยกัน

๑) เจตนารมณ์ของศีล/วินัยเพื่อพัฒนาปัจเจกบุคคลแต่ละคน หรือเรียกว่าเป็นเจตนารมณ์เพื่อ Individual เพื่อปัจเจกบุคคล กล่าวคือ ศีล ๒๒๗ ข้อของพระภิกษุก็ดี ศีล ๓๑๑ ของภิกษุณีก็ดี ศีล ๑๐ ของสามเณรก็ดี ศีล ๘ ของอุบาสกอุบาสิกาที่ดี หรือศีล ๕ ที่เราไปสมทานที่วัดแล้วกลับมารักษา ศีลพวกนี้ที่เราเฝ้าระวังรักษาเป็นส่วนตัวของตัวเอง เขาเรียกว่า เจตนารมณ์ในเชิงปัจเจกบุคคล คือต้องการพัฒนามนุษย์รายบุคคล มองมนุษย์เป็นคน ๆ แล้วก็ให้ ดีเป็นคน ๆ ไป ใครทำ

คนนั้นก็ดี เป็นคน ๆ ไป ใครรักษาศีลคนนั้นก็เป็นคนมีศีล เป็นคนดี เป็นคน ๆ ไป เขาเรียกว่า เจตนารมณ์เชิงปัจเจกบุคคล (Individual)

๒) เจตนารมณ์ของศีล/วินัยในเชิงระบบสังคม ที่เราไม่ค่อยเน้นกันไม่ค่อยพูดถึงกัน โดยเฉพาะในสังคมไทย ไม่ค่อยพูดถึงกันก็คือเจตนารมณ์ของศีลในเชิงระบบสังคม (social system) เพราะศีลมีความหมายทั้งในแง่ของการจัดระบบสังคมให้เป็นระเบียบ การออกแบบสังคม รวมทั้งการสร้างวัฒนธรรมองค์กรให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นระเบียบเรียบร้อย มีความเป็นเอกภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะฉะนั้น เจตนารมณ์ของศีลในแง่นี้ จึงไม่ได้มองไปที่ปัจเจกบุคคลแต่ละคนเป็นคน แต่มองภาพรวมทั้งหมด

อย่างไรก็ตามก็ยังมีกรณีเกี่ยวกันในวงการของนักสังคมวิทยา นักรัฐศาสตร์ และนักสังคมศาสตร์ว่า ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคมเราจะเลือกอะไร เวลาเราพัฒนาสังคมหรือพัฒนาประเทศเราจะเน้นอะไร อะไรมันจะดีกว่ากันระหว่างระบบกับปัจเจกบุคคล มักจะถกเถียงกันใน ๒ เรื่องนี้ ระหว่างระบบกับปัจเจกบุคคลอะไร อะไรมันสำคัญกว่ากัน มันก็ดีทั้งคู่แต่อะไรมันสำคัญกว่ากัน บางคนก็บอกว่า คนที่สนใจปัจเจกบุคคลก็ให้ความสนใจกับปัจเจกบุคคล ถ้าเราทำให้คนแต่ละคนเป็นคนดี เช่น สอนนักเรียนแต่ละคนให้เป็นเป็นนักเรียนที่ดี สอนลูกสอนหลานแต่ละคนให้เป็นคนดี เมื่อคนดีมารวมอยู่ด้วยกันมาก ๆ มันก็จะกลายเป็นสังคมที่ดี อันนี้เป็นวิธีมองแบบปัจเจกบุคคล

อีกพวกหนึ่งบอกว่า เราไม่ต้องไปสนใจบุคคลให้มากนัก เพราะการที่จะทำให้คนเป็นคนดีมันต้องสร้างระบบให้มันดี วางระบบจัดระเบียบสังคมให้มันดี แล้วคนที่

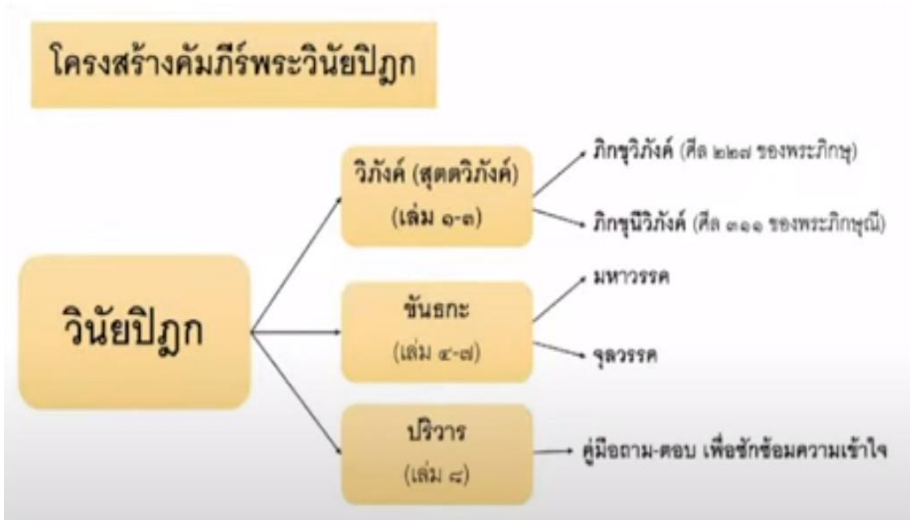
อยู่ในระบบระเบียบที่มันดีนั้นเขาจะกลายเป็นคนดีเอง คือระบบช่วยให้มันดี การมองแบบนี้เขาเรียกว่า มองเรื่องวินัยหรือศีล ในเชิงระบบและเชิงโครงสร้าง เช่น ถ้าเราออกแบบระบบระเบียบภายในวัดดี พระเถรที่เขาบวชมาอยู่ ไม่ว่าจะมาจากลูกเต้าเหล่าใครหรือมาจากครอบครัวแบบไหนก็ตาม ถ้ามาอยู่ในระบบนี้ ระบบมันจะช่วยหล่อหลอม ภาษาทางสังคมวิทยาเขาเรียกว่า การขัดเกลาทางสังคม (socialization) กระบวนการขัดเกลาทางสังคม มันจะถูกหล่อหลอมให้คน ๆ นั้น ถูกกลืนเข้าไปอยู่ในระบบแล้วคน ๆ นั้นก็จะกลายเป็นคนดี เพราะฉะนั้น จึงมีทัศนะของนักสังคมศาสตร์ นักสังคมวิทยาอยู่กลุ่มหนึ่งที่บอกว่า เวลาเราจะพัฒนาสังคม พัฒนาประเทศ หรือพัฒนาอะไร เราควรจะต้องเน้นเรื่องการสร้างระบบ คิดเชิงระบบให้ระบบมันแข็งแรง แล้วให้คนเข้ามาอยู่ในระบบนี้ แล้วมันจะกลายเป็นคนดี ถึงจะเป็นคนที่ไม่ดีมัน ก็จะเป็นคนที่เป็นแกะดำที่จะถูก อำนาจทางสังคมช่วยกำจัดออกไป เพราะฉะนั้น มันจึงมีวิธีคิดอยู่ ๒ วิธีดังกล่าวมา

แต่ในกลุ่มชาวพุทธเราโดยเฉพาะสังคมไทย เรามักจะพูดถึงศีลในมิติปัจเจกบุคคลมากกว่า เวลาเราพูดถึงการรักษาศีล เช่น แม้จะไปรวมกันอยู่ในศาลาเดียวกัน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เขากำลังมองเรื่องศีลในเชิงระบบ เขากำลังมองว่าก็คนหลาย ๆ คนที่เป็นปัจเจกบุคคลมานั่งรักษาศีล เป็นเรื่องของใครของมันใครทำอะไรได้ ใครรักษาศีลได้ คนนั้นก็ดีบุญ ตายไปคนนั้นก็เกิดในสวรรค์ ก็เป็นการเน้นเรื่องศีลในมิติปัจเจกบุคคลเป็นส่วนใหญ่ แต่มิติของการจัดระบบ จัดวางโครงสร้าง รวมไปถึงการจัดวัฒนธรรมขององค์กร การบริหารจัดการก็ร่วมอยู่ในเจตนารมณ์ของศีลประเภทที่ ๒ เหมือนกัน ไม่ค่อยถูกเน้นย้ำเท่าไร

เพราะฉะนั้นนักวิชาการต่างประเทศ เวลาเขาวิจารณ์พระพุทธศาสนา สิ่งหนึ่งที่เขามักวิจารณ์ก็คือพระพุทธศาสนาไม่มีมิติทางสังคม พระพุทธศาสนาขาดมิติทางสังคม หรือเรียกว่า social dimension เช่น นักสังคมวิทยาชื่อดังซึ่งถือได้ว่าเป็นบิดาแห่งสังคมวิทยาเลยก็ได้ แมกซ์เวเบอร์ (max weber) ถึงขนาดพูดไว้ว่าพระพุทธศาสนาขาดมิติทางสังคม ที่เขาพูดแบบนี้เพราะเขาอาจจะเห็นการกระทำของชาวพุทธเราเป็นส่วนใหญ่ เขาคงไม่ได้อ่านคัมภีร์ แม้จะอ่านก็อ่านน้อยไม่ลึกซึ้ง แต่อาจจะเห็นพฤติกรรมหรือวิถีชีวิตของชาวพุทธเรา ซึ่งเมื่อเทียบกับศาสนาอื่น เช่น ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ค่อนข้างจะมีมิติทางสังคมสูง ก็เลยมาวิจารณ์พระพุทธศาสนา สิ่งที่เขาวิจารณ์นั้นจะถูกต้องหรือไม่

โครงสร้างคัมภีร์พระวินัยปิฎก ในคัมภีร์ วชิรสารัตถสังคหะ

ความจริงในคัมภีร์พระพุทธศาสนาก็ไม่ได้เน้นมิติใดมิติหนึ่ง ซึ่งความจริงนอกจากมิติทั้ง ๒ ที่กล่าวมา มันก็ยังมิตีอื่นที่ครอบคลุมมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านการใช้ชีวิตอะไรต่าง ๆ ที่มีครอบคลุมมากกว่านั้นด้วยซ้ำไป นี่ก็เป็นประเด็นที่ฝากให้พวกเราช่วยกันไปคิดต่อ คราวนี้เรามาดูโครงสร้างพระวินัย

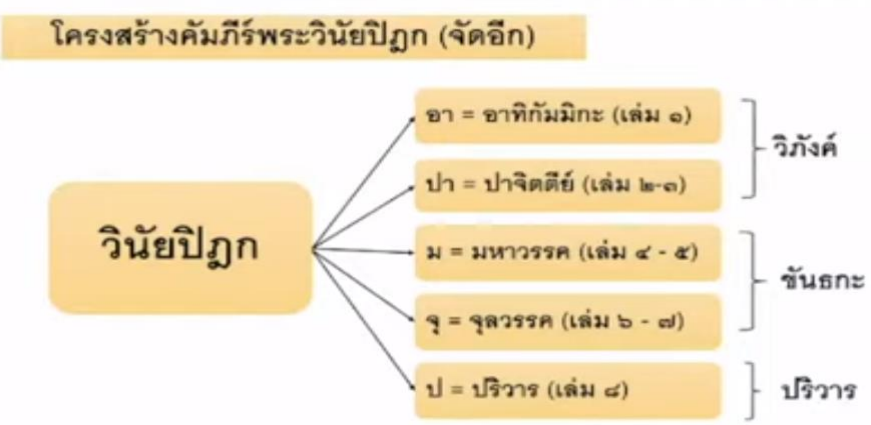
เวลาเราพูดถึงพระวินัย ก็จะมีวิธีแบ่งคัมภีร์หลาย ๆ แบบ แบบที่คนไทยเราชอบกัน คิดว่าเราแทบจะพูดถึงแบบเดียวด้วยซ้ำไป คือแบบ อา-ปา-มะ-จุ-ปะ นี้แหละ เวลาเราพูดถึงคัมภีร์วินัยก็บอกว่า มี ๕ คัมภีร์ ใช้คำย่อว่า อา-ปา-มะ-จุ-ปะ เป็นแบบที่คนไทยสายคัมภีร์เขารู้กัน แต่ชาวพุทธหรือนักวิชาการต่างประเทศ เขาแทบจะไม่พูด(คำย่อแบบนี้) เท่าที่ผมศึกษามา ผมแทบจะไม่เคยเห็นใครพูดถึง อา-ปา-มะ-จุ-ปะ เลย ผมก็แปลกใจว่าทำไมเขาไม่พูดถึง อา-ปา-มะ-จุ-ปะ แบบที่คนไทยเราพูดกัน หรือแบบที่เราสอนกันที่ มจร แต่ผมไปดูหนังสือวรรณคดีบาฬีอะไรก็ตาม ที่นักวิชาการต่างประเทศเขียน ผมไม่เห็นใครพูดถึงอา-ปา-มะ-จุ-ปะ ก็เลยแปลกใจว่าสรุปแล้วมันเป็นแบบสากลที่เรายอมรับกันทั่วไป หรือว่าแบบที่รู้จักกันเฉพาะในประเทศไทย ก็ไปสืบหาที่มา เท่าที่สืบค้นได้ ยังไม่เห็นปรากฏในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาแบบที่เป็นการแบ่งเป็น อา-ปา-มะ-จุ-ปะ เท่าที่ค้นเจอในคัมภีร์ *วชิรสารัตถสังคหะ* แต่งโดยท่านพระรัตนปัญญาเถระชาวล้านนา ท่านก็เขียนแบ่งแบบ อา-ปา-มะ-จุ-ปะ

หน้า ๓๙ โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑

เหมือนในปัจจุบันนี้แหละ คัมภีร์วิซุทธสังคหะ แต่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๐๐ - ๒๐๗๐ ถ้าจำไม่ผิด เพราะฉะนั้น แบบที่เรานิยมใช้กันนี้ ไม่ได้บอกว่ามันผิด หลักฐานที่กล่าวเช่นนี้ก็ได้จากคัมภีร์รุ่นที่แต่งในยุคล้านนา แต่ผมไม่แน่ใจว่าท่านรัตนปัญญา ท่านได้มาจากคัมภีร์อะไร ผากให้นักคัมภีร์สืบค้นเพิ่มเติม

โครงสร้างคัมภีร์พระวินัยปิฎก

อย่างไรก็ตาม ผู้บรรยายยังไม่เห็นนักคัมภีร์ชาวต่างชาติที่พูดถึงการแบ่งหมวดหมู่พระวินัยแบบ อา-ปา-มะ-จุ-ปะ แต่เห็นเขาแบ่งพระวินัยออกเป็น ๓ คัมภีร์ โดยไม่ได้ยึดโมเดล ๕ คัมภีร์เหมือนบ้านเรา เข้ายึดโมเดล ๓ คัมภีร์ใหญ่ แม้แต่ฉบับ Pali Text Society เวลาเขาแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาอังกฤษแล้วจัดพิมพ์ออกมา ก็แบ่งเป็น ๓ คัมภีร์แบบนี้ แม้ในพม่าและศรีลังกาก็เหมือนกันคือพูดถึง ๓ คัมภีร์หลักของพระวินัยปิฎกเท่านั้น คือ

หมายเหตุ: จัดตามแบบคัมภีร์วิซุทธสังคหะ โดย พระรัตนปัญญาเถระ

๑) คัมภีร์วิภังค์ (หรือ *สุดตวิภังค์*) คัมภีร์วิภังค์นี้แบ่งออกเป็น ๒ คัมภีร์ย่อยก็คือ *ภิกขุวิภังค์* กับ *ภิกขุณีวิภังค์* พุดง่าย ๆ ก็คือ ถ้าเทียบกับพระไตรปิฎกฉบับของไทย ก็คือ พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑-๓ นี้เรียกว่าคัมภีร์วิภังค์ ซึ่งว่าด้วยเรื่องศีล ๒๒๗ ข้อ ของภิกษุ และศีล ๓๑๑ ข้อ ของภิกษุณี มีอยู่ในคัมภีร์นี้ ก็เรียกว่าเป็นส่วนที่ว่าด้วยสิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์ ที่เราสวดกันทุกครึ่งเดือนนี้แหละมีอยู่ในคัมภีร์นี้ เนื้อหาล้วน ๆ ของคัมภีร์วิภังค์ ก็คือ พระปาฏิโมกข์ สิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์ ทั้งของภิกษุและภิกษุณี ก็อยู่ในคัมภีร์วิภังค์

๒) คัมภีร์ขันธกะ ถ้าเทียบกับพระไตรปิฎกฉบับของไทย ก็คือ พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๔-๗ ก็แบ่ง เป็น ๒ คัมภีร์ใหญ่คือ (๑) มหาวรรค (๒) จุลวรรค มหาวรรคอยู่ในเล่มที่ ๔-๕ จุลวรรคอยู่ในเล่ม ๖-๗ นี่คือการจัดพิมพ์แบบไทยเราซึ่งต่างประเทศไม่ได้จัดพิมพ์แบบนี้ ความจริง รูปแบบการพิมพ์หนังสือมันก็แล้วแต่ว่าใครจะแยกเป็นกี่เล่มเป็นเรื่องของความนิยมเฉพาะที่เฉพาะถิ่น บ้านเราก็ยึดเอาการเผยแพร่ศาสนา ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้าเป็นเกณฑ์ แล้วก็มาแยกพิมพ์เนื้อหาให้ครบ ๔๕ เล่ม แต่จริง ๆ แล้ว ก็ขึ้นอยู่กับว่าจะพิมพ์เป็นกี่เล่ม อาจพิมพ์เป็น ๕๐ เล่ม ๓๐ เล่ม หรือ ๒๐ เล่มก็ได้ การแบ่งเป็น volume มันเป็นเรื่องของสมัยใหม่ สมัยที่มีการพิมพ์เป็นหนังสือในแต่ละประเทศทุกวันนี้ก็ไม่ได้พิมพ์จำนวนเล่มเท่ากัน อย่างเช่น ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ Pali Text Society ก็พิมพ์พระวินัยเป็นแค่ ๕ เล่มเท่านั้น ไม่ได้พิมพ์เป็น ๘ เล่มเหมือนไทยเรา อันนี้เรียกว่าคัมภีร์ขันธกะ จะเรียกอย่างหนึ่งว่า เป็นคัมภีร์ว่าด้วยสิกขาบทที่มานอกพระปาฏิโมกข์ก็ได้ คือไม่ใช่สิกขาบทที่ต้องสวดทุกครึ่งเดือน ก็คือพวกศีลที่ไม่ต้องนำมาสวดทุกครึ่งเดือน เกี่ยวกับขนมธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งสังกรรมต่าง ๆ เช่น เรื่องว่าด้วยการทำอุโบสถกรรม เป็นเรื่องของสงฆ์เป็นส่วนใหญ่ เป็น

เรื่องของการปกครองคณะสงฆ์ ที่จะต้องทำเป็นหมู่เป็นคณะ เรื่องการรับภิกษุ (ภิกษุชั้นธกะ) เรื่องของปาฏิโมกขชั้นธกะ เรื่องของปริวาสกรรม เป็นต้น

รวมความว่า คัมภีร์ชั้นธกะ เป็นเรื่องกิจกรรมของสงฆ์ คัมภีร์วิภังค์ เป็นเรื่องของปัจเจก ภิกษุแต่ละรูปที่เป็นปัจเจกบุคคลจะต้องปฏิบัติและต้องรักษา ต้องเช็ดตัวเอง ว่าตัวเองผิดหรือไม่ผิดอะไร ข้อไหน ตัวเองละเมิดบ้างที่จะต้องแสดงอาบัติ คัมภีร์วิภังค์จึงเป็นเรื่องปัจเจกบุคคลก็ได้ ส่วนคัมภีร์ชั้นธกะ ไม่ใช่เรื่องปัจเจก แต่เป็นเรื่องของสังฆะ เป็นเรื่องของส่วนรวมที่จะต้องทำร่วมกัน เนื้อหาของคัมภีร์ชั้นธกะมีลักษณะเช่นนี้เป็นส่วนใหญ่ เป็นการจัดแบ่งเรื่อง que ทุกคนต้องทำ ไม่ทำไม่ได้ แล้วจะต้องมีการตรวจเช็คกันทุก ๆ ครึ่งเดือน เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดที่แต่ละองค์แต่ละท่าน ต้องรักษาต้องปฏิบัติ นี่คืส่วนของคัมภีร์วิภังค์ อีกส่วนหนึ่ง ก็เป็นส่วนเสริมส่วนแรกนั้นแหละ อย่างเช่น เรื่องของการปกครอง เรื่องการอุปสมบทเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอุปัชฌาย์กับสัทธีริหาริก เรื่องวัตรปฏิบัติที่จะต้องปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์ ลูกศิษย์กับอุปัชฌาย์อาจารย์ เรื่องกิจกรรมร่วมกัน เรื่องการรับภิกษุ เรื่องอุปสมบท เป็นต้นก็จะอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ชั้นธกะนี้ เป็นเรื่องของการปกครองโดยส่วนใหญ่ เป็นเรื่องของการทำปฏิบัติร่วมกัน ไม่ได้เน้นเรื่องปัจเจกบุคคลว่าแต่ละคนจะต้องปฏิบัติ

๓) **คัมภีร์ปริวาร** เป็นคัมภีร์คล้าย ๆ คู่มือถาม-ตอบ เพื่อซักซ้อมความเข้าใจว่าเรามีความเข้าใจถูกต้องหรือยัง ในเนื้อหาของคัมภีร์ที่ผ่านมา นั้น เหมือนคนเราเวลาศึกษาอะไรแล้วก็คิดว่าตนเองเข้าใจดีแล้ว เพราะยังไม่ถูกตั้งคำถาม หรือยังไม่ถูกท้าทายด้วยคำถาม ต่อเมื่อเราถูกท้าทายด้วยคำถามแล้วเราจะได้เช็คตัวเราเองว่า ที่เรา

คิดว่าเราเข้าใจเรื่องนั้น ๆ แต่จริง ๆ แล้วเราก็กังไม่เข้าใจ เพราะฉะนั้น คัมภีร์บิวาร จึงเป็นเสมือนคู่มือการซักซ้อม ตรวจสอบว่า ถ้าหากว่าเราใช้วิธีการที่ฝรั่งเรียกว่า Q & A มันจะเป็นการตรวจเช็คหรือซักซ้อมตัวเราเองว่า เราเข้าใจแค่ไหน เหมือนในมิลินท ปัญหา บางทีเราคิดว่าเราเข้าใจธรรมะแจ่มแจ้งดีแล้ว พอไปเจอคำถามของพระยามิลินท์เข้า ก็ตอบไม่ได้ ไปไม่เป็นเหมือนกัน เพราะว่าคำถามมันเป็นสิ่งที่ทำทนาย บางทีถามในแง่มุมที่ไม่สามารถจะหาคำตอบแบบตรง ๆ ได้ ไม่ใช่ท่องมาตอบ แต่มันเป็นการถามให้คิด ถามให้ใช้เหตุผล ถามให้อธิบายด้วยเหตุผล ที่อาจจะไม่ได้อยู่ในพระวินัยเป็นข้อ ๆ นั้นโดยตรง คัมภีร์นี้จึงมีลักษณะเนื้อหาเป็นแนวถาม-ตอบ

เพราะฉะนั้น สรุปรูปโดยภาพรวมโครงสร้างเนื้อหาพระวินัยปิฎก ก็จะพูดได้หลายแบบ แบบที่เป็นศีลเป็นวินัยเป็นข้อ ๆ สำหรับให้พระภิกษุ ภิกษุณี แต่ละองค์ที่เป็นปัจเจกบุคคล จะต้องรักษาต้องปฏิบัติก็อยู่ในส่วนต้นที่เรียกว่าวิภังค์ และส่วนที่ว่าด้วยกระบวนการขั้นตอนที่จะต้องบริหารจัดการหมู่คณะให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย หรือกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติร่วมกัน ทำร่วมกันที่เรียกว่า สังฆกรรม ซึ่งเป็นเรื่องของสงฆ์ เป็นเรื่องของส่วนรวม เป็นเรื่องของสังคม เป็นเรื่องของหมู่คณะ ก็อยู่ในส่วนของ **ขันธกะ** รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีด้วย จะต้องปฏิบัติในรอบปี เช่น วันเข้าพรรษา วันรับกฐิน เป็นครั้งคราวเช่น มีการจัดปรีวาสกรรม มีการอุปสมบท เป็นต้น ก็เป็นครั้งคราวที่สงฆ์ทั้งหมดจะต้องทำร่วมกัน นี้ก็อยู่ในส่วนของคัมภีร์ขันธกะ รวมทั้งเนื้อหาที่อาจจะเพิ่มเข้ามาภายหลังการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ก็ได้ เช่น เนื้อหาที่ว่าด้วยการสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ อยู่ในส่วนขันธกะ ทำไมเราบอกว่า เป็นเนื้อหาเพิ่มเข้ามาทีหลัง หลังจากสังคายนาครั้งที่ ๑ เรียกร้อย คำตอบก็คือ เพราะว่า การสังคายนาครั้งที่ ๒ เกิดขึ้นภายหลังการสังคายนาครั้งที่ ๑ ผ่านไป

๑๐๐ ปี ก็แสดงว่า เนื้อหาส่วนนี้จะต้องเพิ่มเข้ามาเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปี หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน มันเป็นไปได้ที่จะเพิ่มขึ้นมาก่อนที่เหตุการณ์จะเกิดขึ้น คือสังคายนาครั้งที่ ๒ เกิดขึ้นหลังสังคายนาครั้งที่ ๑ ประมาณ ๑๐๐ ปี จะไปบอกว่าเนื้อหาส่วนนี้ มีมาแต่ต้นแล้ว มีตั้งแต่สมัยสังคายนาครั้งที่ ๑ เรื่องมันยังไม่เกิด เหตุการณ์มันยังไม่เกิด มันจะมาอยู่ในพระไตรปิฎกได้อย่างไร มันก็ต้องใส่เข้ามาหลังจากเหตุการณ์มันเกิดแล้ว เพราะฉะนั้น เราอย่าไปคิดว่าพระไตรปิฎกเป็นเนื้อหาที่เกิดมาจากสังคายนาครั้งที่ ๑ ล้วน ๆ ทั้งหมดก็ไม่ได้ เพราะมีเนื้อหาบางอย่างที่เพิ่มเข้ามาภายหลัง โดยเฉพาะข้อมูลที่ว่าด้วยสังคายนาครั้งที่ ๒ ที่อยู่ในคัมภีร์ชั้นธกะ แน่แน่นอนเลยว่าจะต้องเพิ่มเข้ามาหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ปี โครงสร้างพระวินัยปิฎกในแบบที่เป็นมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับเป็นสากลแต่บ้านเรา ไม่ค่อยพูดถึงรูปแบบนี้เท่าไร แต่ก็เป็นแบบที่มีมาในคัมภีร์อรรถกถาด้วย เป็นแบบที่กล่าวไว้ในคัมภีร์อรรถกถาแล้วก็ชาวพุทธนักคัมภีร์ในต่างประเทศสายเถรวาทจะยึดโครงสร้างพระวินัยปิฎกแบบนี้เป็นหลัก

ต่อมาเราดูโครงสร้างพระวินัยปิฎกในสังคมไทย ผู้บรรยายจำได้ตั้งแต่สมัยเรียน ป.ตรี แล้ว ครูบาอาจารย์ก็จะสอนให้ท่องหัวใจของพระวินัยปิฎกคือ อา-ปา-ม-จุ-ป หัวใจของพระสูตรคือ ที-ม-ส-อ-ขุ หัวใจของพระอภิธรรมคือ ส-วิ-ธา-ปุ-ก-ย-ป แต่ไม่เคยสืบค้นว่าหัวใจอันนี้มาจากไหนกันแน่ แต่ภายหลังได้สืบค้นก็ทราบว่ารูปแบบการกำหนดจดจำเนื้อหาพระไตรปิฎกแบบนี้เป็นที่นิยมเฉพาะในสังคมไทยก็ได้ เป็นรูปแบบที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ที่แต่งสมัยล้านนา ชื่อคัมภีร์วชิรสารตถสังคหะ แต่งโดย ท่านพระปัญญารัตนะ ท่านพูดถึงคำย่อที่เป็นหัวใจพระวินัยปิฎกว่า อา-ปา-

ม-จุ-ป เพราะฉะนั้น เราก็นิยมพูดถึงคัมภีร์วินัยปิฎกว่ามี ๕ คัมภีร์ ถ้าเทียบเล่มใน ๕ คัมภีร์ก็จะได้ดังนี้

อา = มาจากคำว่า อาทิกัมมิกะ ว่าด้วยอาบัติหนักที่มาในพระปาฏิโมกข์ ได้แก่ อาบัติปาราชิก ๔ อาบัติสังฆาทิเสส ๑๓ รวมทั้งอาบัตินิยต ๒ ข้อ ที่ปรากฏเป็นพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑ (ฉบับพิมพ์เป็นอักษรภาษาไทย)

ปา = เป็นชื่อย่อของ อาบัติปาจิตตีย์ ว่าด้วยอาบัติเบา รวมทั้งสิกขาบททั้ง ๑๓๑ ข้อ ของภิกษุณี เป็นเนื้อหาพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒-๓ พุดง่าย ๆ ก็คือถ้าเทียบการจัดแบ่งแบบสากล อา,ปา นี้ก็คือคัมภีร์วิภังค์ คำว่า ปา ในที่นี้ จึงรวมถึงสิกขาบททั้งหมดของภิกษุณี โดยเล่มที่ ๑-๒ เป็นเรื่องของภิกษุ เล่มที่ ๓ เป็นเรื่องของภิกษุณี ทั้งหมดนี้เรียกกง่าย ๆ ว่าคัมภีร์วิภังค์นั่นเอง

ม. = มหาวัคค์ หรือมหาวรรค ได้แก่ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๔-๕

จุ. = จุลลวัคค์ หรือจลลวรรค ได้แก่ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๖-๗ อยู่ในกลุ่มคัมภีร์ชั้นธกะ

ป. = ปริวาร ได้แก่ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๘ ปริวาร ไม่ได้มีคัมภีร์มากมาย

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะจัดแบบไหน เนื้อหาก็คืออันเดียวกัน แต่คนไทยเราค้นเคยแบบนี้ เพราะว่าท่องจำกันมาว่า อา.-ปา.-ม.-จุ.-ป. แต่ชาวต่างชาติสากลชาวพุทธในประเทศอื่นก็จะนึกถึงแต่คัมภีร์วิภังค์ ชั้นธกะ และปริวารแค่นั้น

โครงสร้างเนื้อหาคัมภีร์ “วิภังค์”

โครงสร้างเนื้อหาคัมภีร์ “วิภังค์”

- เนื้อหาคัมภีร์พระวินัยปิฎก เริ่มต้นด้วยบทหรือตอน (กัณฑ์) ชื่อว่า “เวรัญชกัณฑ์” ว่าด้วยภูมิหลังที่มาและเหตุผลของการบัญญัติพระวินัย
- ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา เขตกรุงเวสาลี
- พระสารีบุตรทูลถามถึงเหตุที่พระศาสนาของพระพุทธเจ้าในอดีตบางองค์ ดำรงอยู่ได้นาน บางองค์ดำรงอยู่ไม่นาน
- พระเจ้าตรัสตอบว่า เหตุที่พระศาสนาของพระพุทธเจ้าในอดีตบางองค์ดำรงอยู่นาน **เพราะไม่มีการบัญญัติสิกขาบท และไม่มีการสวดพระปาติโมกข์** ส่วนเหตุที่พระศาสนาของพระพุทธเจ้าในอดีตบางองค์ดำรงอยู่ได้นาน **เพราะมีการบัญญัติสิกขาบท และมีการสวดพระปาติโมกข์**
- พระสารีบุตรจึงกราบทูลให้ทรงบัญญัติสิกขาบท
- ทรงตรัสตอบว่า จะบัญญัติสิกขาบทก็ต่อเมื่อมีเรื่องความเสียหายเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ก่อน

คราวนี้เราดูเนื้อหาของคัมภีร์วิภังค์สักนิดหนึ่ง ทบทวนให้เข้าใจตรงกันว่า คัมภีร์วิภังค์ ว่าด้วยศีลของพระภิกษุและภิกษุณีทั้งหมด อยู่ในส่วนของคัมภีร์วิภังค์ เนื้อหาคัมภีร์วินัยปิฎกเริ่มต้นด้วยบทหรือตอนที่เรียกว่ากัณฑ์ คำว่า กัณฑ์ จะเรียกว่าเป็นบท เป็น Chapter เป็นตอน (divisions) เช่น เวรัญชกัณฑ์ เป็นชื่อของพราหมณ์คนหนึ่งชื่อว่าเวรัญชะ หรือเวรัญชพราหมณ์

ทำไมพระวินัยปิฎกจึงเริ่มต้นด้วยเนื้อหาตอนนี้ อันนี้ก็น่าคิด ทำไมเอาเนื้อหาเล่าเรื่องราวสมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังเมืองเวสาลีหรือไพสาลี ไปที่เมืองเวรัญชา แล้วเจอเวรัญชพราหมณ์ เจตนารมณ์ของการเล่าเนื้อหาตอนนี้ก็เพื่อต้องการจะบอกว่า เหตุผลอันเป็นที่มาของการเสด็จมา มันไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หนึ่งในครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปเมืองนี้ คือต้องการจะสะท้อนให้เห็นภูมิหลังอันเป็นที่มาของการ

บัญญัติพระวินัยซึ่งไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ตอนนี้ในพุทธประวัติ เพราะฉะนั้น นี่ก็คือเหตุผลที่ต้องใส่เนื้อหาตอนนี้ซึ่งเป็นตอนต้นของพระวินัยปิฎก ทันทีที่เราเปิดพระวินัยปิฎกเล่มแรกตอนแรกก็จะพูดถึงเวรัญชกัณฑ์ เราอาจจะงงว่า ทำไมต้องเป็นเวรัญชกัณฑ์ ก็จะเข้าใจว่ามันมีที่ไปที่มาแบบนี้

เวรัญชกัณฑ์ก็จะพูดถึงว่า สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองเวรัญชา เขตกรุงเวสาลี หรือไพศาลี พระองค์ก็เจอใครต่อใครหลายคน แต่ก็ตัดตอนเอาไว้ เหตุการณ์ครั้งนี้ที่เกิดขึ้นในเมืองนี้ พระสารีบุตร ได้ทูลถามถึงศาสนาของพระพุทธเจ้าในอดีต ท่านมีความสงสัยว่า ทำไมศาสนาของพระพุทธเจ้าบางพระองค์ ดำรงอยู่ยาวนาน บางพระองค์ก็ดำรงอยู่ไม่นาน เป็นเพราะอะไร พระสารีบุตรสงสัยพระพุทธเจ้าในอดีต ซึ่งมีหลายพระองค์เช่นนี้ ผู้บรรยายจะไม่ลงในรายละเอียดก็แล้วกัน อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้ศาสนาของพระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลาย ดำรงอยู่ได้นานไม่เท่ากัน ท่านอยากทราบจากพระพุทธเจ้า keywords ของเรื่องเวรัญชกัณฑ์อยู่ตรงนี้ อันอื่นเป็นการเล่าเหตุการณ์ประกอบ แต่ Main point หรือ keywords ของเรื่องอยู่ตรงนี้

พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า เหตุที่พระศาสนาของพระพุทธเจ้าในอดีตบางพระองค์ดำรงอยู่ได้นาน เพราะไม่มีการบัญญัติสิกขาบท และไม่มีการสวดปาฏิโมกข์ คือไม่มีการสวดปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือน ที่สวดในวัน ๑๔ คำบ้าง ๑๕ คำบ้าง ส่วนเหตุที่พระศาสนาของพระพุทธเจ้าในอดีตบางพระองค์ดำรงอยู่ได้นาน ก็ตรงกันข้ามกัน คือ เพราะมีการบัญญัติสิกขาบท และมีการสวดพระปาฏิโมกข์

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตอบดังนี้ พระสารีบุตรจึงกราบทูลว่า ถ้าอย่างนั้น ขออารธนาพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบท คืออยากพระพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทเพื่อให้ศาสนาดำรงอยู่ได้นาน

พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า พระองค์จะไม่บัญญัติสิกขาบทดักไว้ล่วงหน้า จะบัญญัติสิกขาบทก็ต่อเมื่อมีเรื่องราวก่อความเสียหายเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ก่อนจึงจะบัญญัติสิกขาบท

เพราะฉะนั้น เนื้อหาตรงนี้พยายามที่จะเล่า เหตุผลอันเป็นที่มาของการบัญญัติสิกขาบท อันนี้ก็คือเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังนั่นเอง แล้วรูปแบบวิธีการบัญญัติสิกขาบท ทำอย่างไร ก็คือหลังจากมีความเสียหายมีพฤติกรรมที่เสื่อมเสียของพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเกิดขึ้น เช่น ชาวบ้านติฉินนินทาโทมนทนา โจษจัน กันไปทั่ว เรียกว่าเกิดเรื่องอื้อฉาวขึ้น แล้วพระพุทธเจ้าก็ทรงบัญญัติสิกขาบท เพื่อไม่ให้มีพฤติกรรมเช่นนี้อีก นี่คือสาระของเวรัญชกัณฑ์ ที่ต้องการจะบอกหรือสื่อตรงนี้ นี่ก็เป็นคล้าย ๆ Introduction เป็นบทนำ หรือเป็นบทอินโทรของพระวินัยปิฎกเลยก็ว่าได้ เป็นการปูพื้นก่อนที่จะเข้าเรื่องว่าพระวินัยบัญญัติแต่ละข้อ ๆ เป็นอย่างไร เนื้อหาของเวรัญชกัณฑ์จะเป็นอย่างนี้ ทีนี้เมื่อเข้าใจอินโทรแล้วเราก็มาดูโครงสร้างเนื้อหาของสิกขาบทแต่ละข้อ ๆ หรือศีลแต่ละข้อ ๆ ว่าเป็นอย่างไร

โครงสร้างเนื้อหาของสิกขาบทแต่ละข้อ

ถ้าเราลำดับเนื้อหาของสิกขาบทแต่ละข้อ แต่บางข้อก็ไม่ได้มีครบถึงขนาดนี้ จะมีลักษณะโครงสร้างแบบไหน เล่าไปตามลำดับได้ว่า

โครงสร้างเนื้อหาของสิกขาบทแต่ละข้อ

- ก. **วัตถุ (story):** มีเรื่องราวหรือมีพฤติกรรมที่สร้างความเสียหายของภิกษุบางรูปเกิดขึ้น อันเป็นที่โจษจันเล่าขานของประชาชน
- ข. **บัญญัติ:** ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อห้ามมิให้ใครกระทำเช่นนั้นอีก
- ค. **อนุบัญญัติ:** ทรงบัญญัติเพิ่มเติมเพื่อให้รอบคอบรัดกุมยิ่งขึ้น
- ง. **ปทภาษณีย์:** การนิยามศัพท์เฉพาะในพระบัญญัตินั้น
- จ. **อนาบัติ:** กรณีการกระทำที่เป็นข้อยกเว้น ไม่ต้องอาบัติ
- ฉ. **วินิตวัตถุ:** เรื่องหรือกรณีที่ทรงวินิจฉัยแล้วว่า เป็นอาบัติ หรือไม่เป็นอาบัติ

แต่ละสิกขาบทก็จะมีโครงสร้างเนื้อหา ๖ ลำดับ

ก. เรียกว่า **วัตถุ (story):** มีเรื่องราวหรือมีพฤติกรรมที่สร้างความเสียหายของภิกษุบางรูปเกิดขึ้นอันเป็นที่โจษจันเล่าขานของประชาชน คำว่า วัตถุ ในภาษาไทย ก็มีความหมายหลายอย่าง วัตถุในความเข้าใจของคนไทยก็คือวัตถุสิ่งของ วัตถุในความหมายภาษาบาลีก็มีความหมายหลายอย่าง ในที่นี้หมายถึง เรื่องราว (story)

ข. **บัญญัติ:** ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อห้ามมิให้ใครกระทำเช่นนั้นอีก ก็อย่างที่บอกแล้วว่าพระพุทธเจ้าจะไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ล่วงหน้าจะบัญญัติเมื่อมีเหตุการณ์ เรื่องราว หรือวิกฤติการณ์ ที่สร้างความเสียหาย พฤติกรรมเสียหายของภิกษุบางรูปเกิดขึ้น แล้วก็ความเสียหายนั้น มีการโจษจันเล่าขานกันในหมู่ของประชาชน คือประชาชนไปโพนทนาขึ้น พระพุทธเจ้าก็ทรงแก้ปัญหาด้วยการบัญญัติสิกขาบท หลังจากได้มีการสอบสวนเรื่องราวที่ไปที่มาแล้วเรียกบุคคลหรือภิกษุผู้สร้างความเสียหายมาสอบสวนจนได้ความแล้วจึงบัญญัติสิกขาบท เพื่อมิให้กระทำเช่นนั้นอีก ไม่ได้ห้ามเฉพาะภิกษุผู้ก่อเหตุเท่านั้น แต่เป็นการบัญญัติสิกขาบทนั้น

ครอบคลุมถึงสงฆ์ทั้งหมดไม่ให้ทำอย่างนี้ อันนี้เรียกว่า บัญญัติ จะเรียกว่า มุลบัญญัติ หรือการบัญญัติครั้งแรกก็ได้

ค. *อนุบัญญัติ*: พระบัญญัติเพิ่มเติมเพื่อให้รอบคอบรัดกุมยิ่งขึ้น อนุบัญญัติ แปลว่า แก้ไขเพิ่มเติม คือทรงบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมเพื่อให้มูลบัญญัติที่มีอยู่เดิมนั้น รอบคอบรัดกุมยิ่งขึ้น เพราะพระบัญญัติตามข้อ (ข.) ครั้งแรกนั้นปรากฏว่ามี พฤติกรรมบางอย่างที่คล้าย ๆ กัน แต่อาจไม่เข้าข้อบัญญัติตามข้อ (ข) ก็จะทำให้เกิดความสงสัยว่าทำได้หรือทำไม่ได้ ผิดหรือไม่ผิด ก็เรียกว่าบัญญัติครั้งแรกก็อาจจะใช้ได้ส่วน ระยะเวลาหนึ่ง แล้วกาลเวลาผ่านไป ๆ การทำความผิดของคนมันซับซ้อนขึ้น สำนวน ไทยเรียก เลียงบาลี ก็มี พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทเพิ่มเติมขึ้นมา ชื่อว่า อนุ บัญญัติ คือแก้ไขเพิ่มเติมให้รัดกุมจริงขึ้นรอบคอบยิ่งขึ้น เช่น บัญญัติครั้งแรกบอกว่า ห้ามภิกษุเสพเมถุนกับสตรีเพศ แล้วถ้าไปเสพกับที่ไม่ใช่สตรีเพศละ จะเป็นอย่างไร ก็ จะเกิดปัญหาเกิดคำถามขึ้น ก็เลยต้องบัญญัติเพิ่มเติมขึ้นมาเรียกว่า ปาราชิกสิกขาบท ที่ ๑

ง. *ปทกานีย*: การนิยามศัพท์เฉพาะในพระบัญญัตินั้น เป็นการนิยามศัพท์ เฉพาะที่มีอยู่ในบทบัญญัตินั้น มีความหมายรัดกุมยิ่งขึ้น มีความเฉพาะเจาะจงและ รัดกุม ไม่ถูกตีความไปคนละทิศละทาง คล้าย ๆ กฎหมายหรือพระราชบัญญัติที่เราใช้ ในสังคมไทย ข้อต้น ๆ ของพระราชบัญญัติก็มักจะเป็นการนิยามศัพท์ เช่น ข้อบังคับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัยจะนิยามคำที่เป็นศัพท์เทคนิคในข้อบังคับฉบับนั้น ๆ เช่น นิยาม คำว่า อธิการบดี หมายถึง อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไม่ได้ หมายถึง อธิการของมหาวิทยาลัยอื่น ก็ทำให้คำนั้นมีความชัดเจนไม่กำกวม เพราะฉะนั้น เรื่องวินัยหรือเรื่องกฎหมาย มันจึงต้องเป็นภาษาที่ตีความไม่ได้ เพราะถ้า

เป็นบัญญัติหรือกฎหมายที่ตี้นได้ ก็จะถูกตีความไปคนละทิศละทางไม่เป็นเอกภาพ เพราะฉะนั้น จึงเป็นเหตุผลและความจำเป็นว่า ทำไมในพระวินัยปิฎก จะต้องมีบทภาชนีย์ บทนิยามศัพท์ หรืออธิบายศัพท์ว่า ในที่นี้ครั้งนี้หมายความว่าอย่างไร ต้องมีต้องมีความหมายแบบนี้ ไม่ใช่ไปตีความแบบนี้ นี้เรียกว่า บทภาชนีย์ของพระวินัยบัญญัติ

จ. *อนาบัติ: กรณีการกระทำที่เป็นช้อยกเว้น ไม่ต้องอาบัติ* มีบางเหตุการณ์มีบางกรณีที่มีพฤติกรรมแบบเดียวกันหรือคล้าย ๆ กัน แต่ไม่เข้าข่ายเป็นอาบัติเสมอไป กฎหมายทุกอย่างก็ต้องมีช้อยกเว้น เช่น ไม่ได้เจตนา ภิภษุเป็นบ้า เสียสติ ไปทำการอย่างนั้นเข้า ก็ถือว่าไม่เป็นอาบัติเพราะเป็นคนบ้า คนเสียสติ หรือแม้แต่คิดเฉย ๆ แต่ไม่ได้ลงมือทำ เช่น ภิภษุคิดอยากจะทำสัตว์ คิดอยากจะทำคนขึ้นมาถือว่าเป็นอาบัติปาราชิกหรือยัง คำตอบคือไม่เป็นอาบัติ トラบไตที่ไม่ได้ลงมือฆ่าจริง ๆ อันนี้คิดเฉย ๆ ไม่เป็นอาบัติ

ฉ. *วินิตวัตถุ: เรื่องหรือกรณีทีวินิจฉัยแล้วว่า เป็นอาบัติ หรือไม่เป็นอาบัติ* ชื่อนี้อธิบายได้ว่า คล้าย ๆ กับคำพิพากษาของศาลเกี่ยวกับคดีในอดีตหรือที่มีเคสแบบนี้เกิดขึ้นแล้วศาลได้พิพากษากรณีนั้นมา เรียกว่า ตัวอย่างคำพิพากษาของศาล ดังนั้นวินิตวัตถุ จึงเป็นตัวอย่างกรณีเปรียบเทียบ เวลามีเรื่องเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ก็อาจจะดูตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าวินิจฉัยแล้ว เอามาเทียบเคียงกัน ถ้ามันใกล้เคียงกันก็อาจจะยึดแนวคำวินิจฉัยที่ได้วินิจฉัยไปแล้วเป็นแบบอย่าง คล้าย ๆ ศาลเคยตัดสินคดีอะไรไว้ในอดีตผู้พิพากษาในปัจจุบันก็ไปดูคำพิพากษาในอดีตมาเปรียบเทียบกับคดีปัจจุบัน แล้วก็ต้องพิพากษาอย่างไรไม่ให้ขัดแย้งกับคำพิพากษาในอดีตทำนองนี้ นี่ก็คือลักษณะของ วินิตวัตถุ

ที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงโครงสร้างเนื้อหาที่ยังไม่ได้ลงรายละเอียดของสิกขาบทแต่ละข้อในพระวินัยปิฎก แต่ก็ไม่จำเป็นต้องมีการเดินเรื่องแบบนี้ทุกข้อ ทุกสิกขาบท แต่โดยส่วนใหญ่ อนุบัญญัติจะมี ๒ ครั้ง คือถ้าอนุบัญญัติครั้งแรกยังไม่รัดกุม ก็มีอนุบัญญัติครั้งที่สองเข้าไปอีกเพื่อให้รัดกุมยิ่งขึ้นแต่ส่วนใหญ่ก็จะมี ๒ อนุบัญญัติ

สรุปโดยภาพรวมของกระบวนการบัญญัติสิกขาบทก็คือ มีเรื่องราวเกิดขึ้นเมื่อมีเรื่องราวเกิดขึ้นแล้วสร้างความเสียหาย พระพุทธเจ้าก็บัญญัติสิกขาบท เหมือนที่เล่าในเวรรูชกัณฑ์ข้างต้น จะไม่บัญญัติถ้ายังไม่มีการเกิดขึ้น เมื่อบัญญัติเสร็จแล้วต่อมาหากข้อบัญญัตินั้นมีช่องโหว่ช่องว่างเกิดขึ้นก็จะทรงปิดหรืออุดช่องโหว่นั้นด้วยการบัญญัติ อนุบัญญัติ แก้ไขเพิ่มเติม และอาจมีอนุบัญญัติครั้งที่สองซ้ำเข้าไป และมีบทภาชนีย์ เพื่อใช้ประกอบในการตีความ คล้ายเป็นอรรถกถาในตัวพระวินัยเอง ฝรั่งเรียกว่า Auto commentary คือเป็นอรรถกถาตัวเองที่มีอยู่ในตัวเอง ปกติคัมภีร์อรรถกถามันจะเป็นคัมภีร์แยกออกไปต่างหากคนละคัมภีร์ แต่วินัยมีลักษณะเป็น Auto commentary คือ เป็นอรรถกถาในตัวของตัวเอง มีบทภาชนีย์ คล้าย ๆ คัมภีร์นิเทศ คือ จุฬนิเทศ มหานิเทศ ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๙-๓๐ ประมาณนี้

เพราะฉะนั้น การนิยามศัพท์ก็ยังคงนิยมใช้กัน โดยเฉพาะในภาษาทางกฎหมายนิยมใช้และจำเป็นมาก เพราะว่าถ้าไม่นิยามเอาไว้คนจะตีความกฎหมายแตกต่างกันไปคนละทิศละทาง แต่ถ้านิยามศัพท์ไว้มันจะลือคความหมายของคำนั้น ๆ ไว้ ไม่ให้เราตีความไปทางอื่น เช่น นิยามคำว่า คณบดี ถ้าในกฎหมายฉบับนั้นมีคำว่า คณบดี คณบดี หมายถึง คณบดีคณะพุทธศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ คณะครุศาสตร์ และบัณฑิตวิทยาลัย รวมเป็น ๕ คณะ แสดงว่าไม่เกี่ยวกับคณะอื่น เกี่ยวกับ ๕ นี้เท่านั้น จะตีความไปใช้กับคณะอื่นไม่ได้ ไปตีความถึง

คุณบดีในมหาวิทยาลัยอื่นก็ไม่ได้ ลักษณะอย่างนี้ เรียกว่าคล้าย ๆ กับบท ปทภาษณีย์ ทั้งหมดนี้คือการได้เรียนรู้โครงสร้างของพระวินัยปิฎกโดยภาพรวมแต่ยังไม่จบเพียงเท่านี้

การจัดกลุ่ม/ประเภทของอาบัติ

การจัดกลุ่ม/ประเภทของอาบัติ

- จัดตามประเภทของอาบัติ
  - ปาราชิก, สังฆาทิเสส, ฤทธัจจย, ปาจิตตีย์, ปาฏิเทสนียะ, ทุกกฏ, ทุพภาสิต
- จัดตามโทษหนัก-เบา
  - ครุกาบัติ อาบัติหนัก (ปาราชิก และสังฆาทิเสส)
  - ลหุกาบัติ อาบัติเบา (อาบัติอื่นๆ ที่เหลือ)
- จัดการตามโทษที่แก้ไขได้หรือไม่ได้
  - อเดกัจฉา (remediless) อาบัติที่เยียวยาหรือแก้ไขไม่ได้ (ปาราชิก)
  - สเดกัจฉา (curable) อาบัติที่เยียวยาหรือแก้ไขได้ (อาบัติอื่นๆ ที่เหลือ)

๑) จัดตามประเภทของอาบัติ -ปาราชิก, สังฆาทิเสส, ฤทธัจจย, ปาจิตตีย์, ทุกกฏ, ทุพภาสิต

ในวงการศึกษาสงฆ์เราก็จะทราบกันว่า ได้แก่ อาบัติ ๗ กองข้างต้นนี้ ซึ่งอาบัติบางอย่างมีสิกขาบท อาบัติบางอย่างไม่มีสิกขาบท คืออาบัติบางอย่างมีแต่ชื่อเฉย ๆ แต่ไม่มีตัวสิกขาบทที่ปรากฏในศีล ๒๒๗ ข้อ โดยเฉพาะอาบัติฤทธัจจย และ ทุพภาสิต ไม่มีสิกขาบทเป็นของตัวเอง นอกนั้น เป็นอาบัติที่มีสิกขาบทเป็นของตัวเอง เช่น ถ้าทำอย่างนี้ ๆ ก็เป็นอาบัติปาราชิก ทำอย่างนี้ ๆ เป็นอาบัติสังฆาทิเสส แต่ สองอันนี้ มันไม่มีสิกขาบทเป็นของตัวเอง เพราะอะไร เพราะมันเป็นอาบัติสำรอง เช่น

อาบัติอุลลัจจัย อยู่ต่อจากอาบัติสังฆาติเสส หากการกระทำความผิดนั้นไม่เข้าข่าย อาบัติสังฆาติเสสก็จะลดลงมาเป็นอาบัติอุลลัจจัย เช่น ข้อบัญญัติในสังฆาติเสสว่า ห้ามภิกษุชกสือให้ชายหญิงเป็นผิวเมียกัน แต่หากชกสือบุคคลเพศที่สามที่ไม่ใช่ชาย ไม่ใช่หญิง แบบนี้ก็ลดระดับลงเป็นอาบัติอุลลัจจัย เป็นอาบัติที่รองลงมาจาก สังฆาติเสส

หรือกรณีอาบัติทุพภาสิต ถ้าภิกษุกล่าวตู่ถูกเหยียดหยามภิกษุอื่นว่า เป็นคน จันดาล เป็นวรรณะจันดาล ในภาษาปัจจุบัน คือ พูดด้อยค่าคนอื่น ถ้าภิกษุนั้นมี เจตนาพูดตู่ถูกเหยียดหยามด้อยค่าผู้อื่น แบบนี้ ปกติก้อาบัติทุกกฎ แต่ถ้าไม่ได้มี เจตนาที่จะพูดตู่ถูกเหยียดหยาม แต่เป็นการพูดเล่นหยอกเล่น ไม่มีเจตนาจะไปตู่ถูกด รามาเขา ก็ไม่เข้าข่ายเป็นอาบัติทุกกฎ ก็ลดระดับลงมาเป็นแค่อาบัติทุพภาสิต คำว่า ทุพภาสิต แปลว่า พูดไม่ดี พูดหยาบ พูดไม่เป็นมงคล สรุปแล้วชื่อของอาบัติก็จะมีอยู่ ๗ อย่างคือ (๑) ปาราชิก (๒) สังฆาติเสส (๓) อุลลัจจัย (๔) ปาจิตตีย์ (๕) ปาฏิเทสนี ยะ (๖) ทุกกฎ (๗) ทุพภาสิต

ในศีล ๒๒๗ ข้อนั้น ที่เป็นอาบัติ ๗ กองนั้น ถ้าตัดอาบัติอุลลัจจัยและทุพภาสิตออกไป ก็จะมีเหลืออยู่ ๕ กลุ่ม คือ (๑) ปาราชิก (๒) สังฆาติเสส (๓) ปาจิตตีย์ (๔) อุลลัจจัย (๕) ทุกกฎ (ส่วนอนियตไม่ได้ใส่มาในที่นี้เพราะไม่ได้ตัดสินใจว่าเป็นอาบัติอะไร) อันนี้จัดตามประเภท

๒) จัดตามโทษหนัก-เบา

การจัดอาบัติตามโทษหนัก-เบา ก็จัดเป็น ครุกาบัติ (อาบัติหนัก) ลหุกาบัติ (อาบัติเบา) คล้าย ๆ กับครุโทษ ลหุโทษ ในภาษากฎหมาย อาบัติหนักจะมี ๒ ประเภทคือ (๑) ปาราชิก (๒) สังฆาติเสส หนักแบบแก้ไขได้และหนักแบบแก้ไขไม่ได้

หนักในหนักนั้นก็ยังมีหนักคนละแบบอีก ส่วนลหูกาบตี หมายถึงอาบัติที่เหลือทั้งหมด กล่าวแบบให้จำได้ง่าย ๆ คือ อาบัติเบา หมายถึง อาบัติที่เหลือยกเว้นปาราชิกและสังฆาทิเสส

๓) จัดตามโทษที่แก้ไขได้หรือไม่ได้

อาบัติที่จัดตามโทษ มี ๒ อย่างคือ อาบัติที่แก้ไขไม่ได้ เรียกเป็นภาษาบาลีว่า สเทกิจฉา-อาบัติที่เยียวยาหรือแก้ไขไม่ได้ (ปาราชิก) เป็นอาบัติที่มีโทษประหารคือผู้ละเมิดขาดจากความเป็นสมณะทันทีที่แก้ไขไม่ได้ต้องถูกขับออกจากสงฆ์ และอาบัติที่แก้ไขได้ เรียกเป็นภาษาบาลีว่า สเทกิจฉา-อาบัติที่สามารถเยียวยาหรือแก้ไขได้ (อาบัติอื่น ๆ ที่เหลือยกเว้นปาราชิก) แต่เยียวยาแบบไหนก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เยียวยาแบบแสดงอาบัติสารภาพผิดจะไม่ทำอีกต่อไป อีกประเภทหนึ่งคือแก้ไขเยียวยาด้วยการลงโทษ ให้กักบริเวณเรียกว่า อยู่ปริวาสกรรม ตามระยะเวลาที่ปกปิดอาบัติสังฆาทิเสสนั้นไว้ อันนี้ก็เป็นแก้ไขอาบัติที่มีโทษหนัก แต่หนักไม่ถึงขั้นประหารชีวิต ถ้าเทียบการจัดลำดับโทษหนัก-เบาในทางวินัยคล้ายกับพระพุทธเจ้าได้แบบมาจากทางโลก การลงโทษหรือลงอาญาคนที่ทำความผิดทางโลก โทษประหารชีวิตเทียบได้กับอาบัติปาราชิก โทษจำคุกเทียบได้กับอาบัติสังฆาทิเสส โทษแบบลงทัณฑ์บน เทียบได้กับอาบัติเบาอื่น ๆ ที่เหลือ

อาบัติเทียบกับโทษทางโลก

อาบัติ เทียบกับโทษทางโลก

- โทษประหาร เทียบอาบัติปาราชิก
- โทษจำคุก เทียบอาบัติสังฆาทิเสส
- ทัณฑ์บน เทียบอาบัติเบาอื่นๆ ที่เหลือ

๑) โทษประหารชีวิตในทางพระวินัย ไม่ได้หมายความว่าทำให้คนนั้นตายจากชีวิตจริง ๆ เหมือนโทษทางโลก แต่เป็นการตายจากความเป็นสมณะ

๒) โทษจำคุก เทียบอาบัติสังฆาทิเสส

โทษจำคุกในทางพระวินัย ก็คล้าย ๆ ถูกคุมขัง ถูกกักบริเวณ เพื่อให้ปรับปรุงตนเองใหม่ ไปกักบริเวณห้ามติดต่อสมาคมกับใครภายในระยะเวลาที่กำหนดซึ่งจะต้องแก้ไขด้วยกระบวนการของสงฆ์ ไม่ใช่บุคคลคนเดียวจะไปได้ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า สังฆาทิเสส คำนี้มาจาก สังฆะ แปลว่า สงฆ์+อาทิ สังฆะแปลว่าสงฆ์ อาทิ แปลว่าเริ่มต้น เสดสะ แปลว่า ที่เหลือ ถ้าแปลตามศัพท์ก็หมายความว่า กระบวนการเริ่มต้นของการออกจากอาบัติประเภทนี้ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดสุดท้ายจนถึงจบเป็นเรื่องของสงฆ์ แก้ไขโดยสงฆ์ กระบวนการเริ่มต้นก็ดี กระบวนการในระหว่างก็ดี ขั้นตอนสุดท้ายก็ดี ล้วนดำเนินการโดยสงฆ์เมื่อสิ้นสุดการลงโทษตามเวลาที่ปกปิดอาบัติสงฆ์ก็เป็นผู้อนุญาตเรียกเข้าหมู่อีกครั้ง กระบวนการเริ่มต้น ท่ามกลาง และขั้นตอนสุดท้ายต้องอาศัยมติสงฆ์ จึงเรียกว่า สังฆาทิเสส ชื่ออาบัติประเภทนี้ไม่เหมือนใครเป็นการตั้งชื่อกระบวนการหรือสังฆกรรม

๓) ทัศนคติบน เทียบอาบัติเบาอื่น ๆ ที่เหลือ

โทษทัศนคติบนก็เปรียบเทียบกับ การคาดโทษเอาไว้ว่าอย่าทำอีกนะ ถ้าเป็นศาลตัดสินก็คือลักษณะของการรอลงอาญา ไม่ถึงขนาดจะต้องกักขังหรือจำคุก แต่เป็นการทัศนคติบนเอาไว้ว่า อย่าทำแบบนี้อีก เทียบได้กับอาบัติเบา เมื่อภิกษุต้องอาบัติเบา ก็สามารถไปสารภาพก่อนด้วยการส่งคณะเสนอคณะสงฆ์ ว่าผมได้ผิดอย่างนั้น อย่างนี้ ต่อไปก็จะสำรวมระวังต่อไปจะไม่ให้มันเกิดขึ้นอีก ทำนองนี้ เวลาพระภิกษุ (สงฆ์) แสดงอาบัติ ความหมายของการแสดงอาบัติคือการสารภาพความผิดขอสำรวมระวังต่อไป

วิธีการออกจากอาบัติ

วิธีการออกจากอาบัติ

- ออกด้วยการแสดงอาบัติ (confession)
- ออกด้วยกระบวนการสงฆ์ (กรณีอาบัติสังฆาทิเสส)

ส่วนวิธีการออกจากอาบัตินี้จะมี

๑) ออกด้วยการแสดงอาบัติ (confession) คล้ายการสารภาพที่ฝรั่งเรียกว่า confession คือการสารภาพต่อหน้าคนอื่นว่าได้ทำผิดอย่างนั้น ๆ ซึ่งต้องอาศัยความซื่อสัตย์ ความจริงใจ โดยเฉพาะความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ถ้าคนไม่ซื่อสัตย์ต่อตนเองมันก็สารภาพไม่ได้

๒) ออกด้วยกระบวนการสงฆ์ (อาบัติสังฆาทิเสส) ข้อนี้ก็ใช้กระบวนการของสงฆ์ คล้าย ๆ กับกระบวนการยุติธรรม คนจะติดคุกมันก็ต้องอาศัยกระบวนการ

หน้า ๕๗ โครงสร้างเนื้อหาพระไตรปิฎก/พระวินัยปิฎก ช่วงที่ ๑

ยุติธรรมเป็นผู้ตัดสิน จะจำคุกกี่วัน กี่เดือน กี่ปี ก็ตัดสินโดยกระบวนการยุติธรรม ไม่ใช่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้ตัดสิน จะออกจากคุกได้ก็ด้วยกระบวนการยุติธรรม ฉะนั้น กระบวนการออกจากอาบัติสังฆาติเสสของพระสงฆ์ก็คล้ายกระบวนการตัดสิน การติดคุก ออกจากคุก ของผู้กระทำความผิดตามฐานานุโทษ มันก็เป็นเรื่องของ กระบวนการยุติธรรม ก็หมดเวลาพอดี สาระสำคัญสำหรับการบรรยายวันนี้ก็ขอยุติไว้แค่นี้.

จำนวนออกดแบบ

จำนวนออกดไทย